

MODERNLEŞMEDEN KÜRESELLEŞMEYE TÜRK KENT YÖNETİMLERİ: TEMEL NİTELİKLER, SORUNLAR VE PROJEKSİYONLAR

Mustafa ÖKMEN*
Bekir PARLAK**

Özet

Modernleşme kavramı bugün Batılılaşma, çağdaşlaşma gibi içeriklerin ötesinde, küreselleşme, sanayi sonrası toplum, postmodernite ve postmodernizme ilişkin tartışmaların da odağında yer almaktadır. Değişik şekillerde tanımlanan modernleşme, bu farklı tanımlama çabaları bağlamında ana hatlarıyla, farklılaşma ve uzmanlaşmayı öne çıkaran bir çerçevede ele alınmakla birlikte, kavram sosyo-psikolojiden ekonomiye ve kentleşmeye kadar geniş kapsamlı bir içeriğe sahiptir. Modernleşme kavramı üzerinde konsensus sağlanan en önemli nokta, konunun bir değişim türü olduğu ile ilgilidir. Bir ayağı teknolojik- ekonomik temele; diğer ayağı politik- ideolojik temele dayalı çifte devrim sonucunda tüm sosyal ve kültürel yapıyı sarsarak ve yeniden şekillendirerek gerçekleşen sanayi devrimi sonrasında oluşan sanayi toplumunun önemli bir niteliği olarak kentleşme, kentsel mekanın biçimlenmesinden kent yönetimlerine kadar geniş bir yelpazede, sanayileşme- modernleşme sürekliliğinin önemli bir parametresi olarak karşımızda durmaktadır.

Bu çalışmada, sanayi toplumundan sanayi ötesi topluma geçiş sürecinde Türk kentleri ve kent yönetimlerinin durumu, modernleşmeden küreselleşmeye ortaya çıkan nitelikler ve sorunlar bağlamında ele alınmaktadır. Özellikle gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye kentleşmesinin modernleşme sürecinde kazandığı temel

* Doç. Dr. Celal Bayar Üniversitesi Salihli MYO Öğretim Üyesi

** Prof.Dr.Uludağ Üniversitesi İİBF Öğretim Üyesi

nitelikler, yeni dönüşüm sürecindeki etkenler ve küreselleşmeyle ortaya çıkan olumsuzluklarla da ilişkilendirilerek irdelenecektir.

Anahtar Sözcükler: Modernleşme, Postmodernleşme, Küreselleşme, Kentleşme, Kent Yönetimi

Abstract

The term ‘modernization’ has recently been in the center of debates regarding globalization, post-industrial society, postmodernity and postmodernization as beyond to its contents in relation to Westernization and innovation. Indeed, defined differently by a variety of attempts, with a common framework emphasizing terms such as differentiation and specialization, the term has acquired a wide array of contents extending from social psychology and economics to urbanization. One consensual element on modernization concept is that the subject matter of the term is of ‘a kind of change.’ Urbanization, as a characteristic of industrial society, which is a by-product of the dual revolution that has its own origins in the economic and politico-ideological foundations and that drastically transformed the social and economic structures, stands as an important parameter of industrialization and modernization continuum, on a vast terrain extending from urban space management to urban administration.

In this respect, this study analyses Turkish urban centers and their administrations in a transformation process from an industrial to postindustrial society within the context of problems and characteristics arising from those tensions due to modernization and globalization. In particular, basic characteristics of Turkish urbanization, acquired throughout its modernization process, as a developing country, will be elaborated in relation to the factors involved in its new transformation process and the negative ramifications of globalization phase.

Key Words: Modernization, Postmodernization, Globalization, Urbanization, Urban Management

1- Giriş

Batılılaşma, çağdaşlaşma gibi içeriklerin ötesinde, modernleşme kavramı günümüzde, küreselleşme, sanayi sonrası toplum, postmodernite ve postmodernizme ilişkin tartışmalarla da yakından ilgilidir. Çok farklı tanımlamalara konu olan modernleşme, bu farklı tanımlama çabaları çerçevesinde ana hatlarıyla, farklılaşma ve uzmanlaşmayı öne çıkaran bir yaklaşımla ele alınmaktadır. Bu bağlamda kavram, sosyo-psikolojiden ekonomiye ve kentleşmeye kadar geniş kapsamlı bir içerik taşımaktadır. Kavram üzerinde konsensus sağlanan en önemli nokta ise, konunun bir değişimi içerdiği noktasındadır. Daha önce başka bazı toplumların eriştiği ve modern diye adlandırılan bir duruma kendiliğinden ya da yönlendirme şeklinde geçiş süreci, burada ağırlıklı olarak vurgulanmaktadır. Bu vurgulama çerçevesinde modernleşme, sanayi toplumu ve temel nitelikleriyle ilişkilendirilirken, kent ve kentleşmeye ilişkin olgular da konunun önemli bir boyutu olarak öne çıkmaktadır. Bir ayağı teknolojik- ekonomik temele; diğer ayağı politik- ideolojik temele dayalı çifte devrim sonucunda tüm sosyal ve kültürel yapıyı sarsarak ve yeniden şekillendirerek gerçekleşen sanayi devrimi sonrasında oluşan sanayi toplumunun önemli bir niteliği olarak kentleşme, kentsel mekanın biçimlenmesinden kent yönetimlerine kadar geniş bir yelpazede, sanayileşme- modernleşme sürekliliğinin önemli bir parametresi olarak karşımızda durmaktadır.

Üçüncü bin yılın başında dünyada yaşanan büyük değişim, teknolojiden ekonomik yapılara kadar geniş bir alana yayılırken, buna bağlı olarak siyasal ve sosyal boyutlu yeni dönüşümler görülmektedir. 21. Yüzyılın başında bulunduğumuz bu zaman diliminde, gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun, bütün toplumları birden ilgilendiren çok köklü bir dönüşüm ve değişim sürecine girildiği artık uzun boylu tartışılmaksızın genellikle kabul görmektedir. Buna karşılık tartışmalar daha çok, yaşadığımız bu değişimin adlandırılması, daha önce yaşanmış diğer köklü toplumsal değişikliklerden ayrılan yönlerinin belirlenmesi ile bu değişim ve dönüşümün gelecekte alabileceği olası durumların şimdiden kestirilmesi gibi konular

üzerinde odaklanıyor (Ökmen vd. 2004: 23). Sanayi toplumundan sanayi sonrası topluma doğru yaşanan bu gelişmeler, ekonomik, sosyal, siyasal, yönetsel ve kültürel bütün aktörlerle yakından ilgilidir ve bu dönüşümün yansıdığı alanların başında da kent mekanları ve yönetimleri gelmektedir. Bu dönüşüm, anlayış ve yapılanmalarıyla ve bütün sorunlu niteliğiyle kentleşmenin içeriğinde, modernleşme-küreselleşme ikilemi çerçevesinde bir tartışmayı da öne çıkarmaktadır. Sanayi devrimi ile kent ve kentleşmenin kazandığı modernleşme içerikli nitelikler, yeni dönüşüm sürecinde küreselleşmenin olumlu ya da olumsuz yansımaları anlamında önemli ölçüde değişime uğramaktadır. Bu bağlamda özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından, modernleşme sürecinde kentleşme boyutlu elde edilen kazanımların küreselleşme sürecindeki bir takım olumsuzluklarla aşınmaya başladığı görülürken, aynı zamanda, küreselleşmeyi modernleşmenin yeni biçimi ya da geç modernleşme olarak görenler ile onu kültürlerin karışımı ve etkileşimi olarak görenler arasında önemli bir tartışmanın başladığı dikkatleri çekmektedir.

Bu çalışmada, sanayi toplumundan sanayi ötesi topluma geçiş sürecinde Türk kentleri ve kent yönetimlerinin durumu, modernleşmeden küreselleşmeye ortaya çıkan nitelikler ve sorunlar bağlamında ele alınmaktadır. Özellikle gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye kentleşmesinin modernleşme sürecinde kazandığı temel nitelikler, yeni dönüşüm sürecindeki etkenler ve küreselleşmeyle ortaya çıkan olumsuzluklarla da ilişkilendirilerek irdelenecektir.

I. Genel Olarak Modernleşme, Küreselleşme ve Kent

A) Bir Modernleşme Ögesi Olarak Kent ve Kentleşme Olgusu

Kökeni, Latince *Modernus*'a dayanan modern kelimesi, günümüzde hem kavramsal hem de kuramsal boyutlu ve oldukça geniş kapsamlı bir tartışmaya kaynaklık etmektedir. Modernleşme, modernlik ve modernite gibi önemli kavramlarla doğrudan ilişkili olan modern kelimesi, bugün Batılılaşma, çağdaşlaşma gibi içeriklerinin

yanında, küreselleşme, postmodernite ve postmodernizme ilişkin tartışmaların da odağında yer almaktadır. Değişik şekillerde tanımlanan modernleşme, bu farklı tanımlama çabalarının ötesinde, geleneksel tarımsal üretim ve küçük çaplı el sanatlarına dayalı statik bir yapıdan sanayileşmiş, kentleşmiş, okur yazarlık oranının arttığı, kitle iletişim ve ulaşım araçlarının geliştiği, dinamik bir yapıya geçiş gibi bazı ortak özellikler çerçevesinde ele alınabilir.

Literatürde modernleşme konusunda ortak bir yaklaşım bulunmamakla birlikte kavramın, en geniş anlamıyla değişim olgusuna ilişkin ve genellikle de kalkınmayla ilgili olarak ele alındığı görülmektedir. Kavramın teknoloji ve sanayileşme gibi olgular çerçevesinde ele alınması genel kabul görmekte, ayrıca kırdan kente doğru bir geçiş süreci ile artan ticaret olgusu vurgulanmaktadır. Bununla birlikte, modernleşmenin salt teknolojiyi ihtiva etmediği de kabul edilmektedir. İlk sanayi devrimi sonrasında bu sürece giren ülkeler için modernleşme, gelişmiş ülkelerin özelliklerinin ithali anlamına gelmektedir (Yılmaz, 1995: 23). Bazen sosyal ve siyasal değişme olarak da bahsedilen modernleşme, Bendix'e göre sanayileşmeyi müteakip batı medeniyeti ülkelerinde görülen sosyal ve siyasal değişmelerdir. Bu değişmeler arasında kentleşme, mesleki şemadaki değişmeler, sosyal mobilite, yaygın eğitim, mutlakiyetçi siyasi düzenden çoğulcu temsili siyasi düzene ve nihayet *birakınız yapsınlar* (laissez-fair) anlayışından modern refah devleti anlayışına geçiş sayılabilir (Bendix, 1991: 99). Bu yaklaşım, sanayileşmeyi Batı Avrupa ülkelerinin yakın tarihlerinde görülen teknik-iktisadi değişme olarak ele alırken, modernleşmeye de sosyo-politik içerikli bir değişme anlamı yüklemektedir.

Klasik tanımıyla modernleşme, gelişmiş toplumların özelliklerinin azgelişmiş bir toplum tarafından alınmasını ifade etmektedir. Modernleşme sürecini bir ülkenin diğerine yetişmeye yahut onun gibi olmaya çalışması olarak anlarsak, modernleşme özlemi toplumlar ortaya çıkmalı beri var olmuştur. Heper'e göre, klasik modernleşme anlayışı, modernleşmeyi, Batı'nın bazı seçilmiş somut kurumlarını ve yaşam biçimlerini benimsemek olarak kabul eder. Ülkemizde son yıllarda çok kullanılan bir terminolojiyi benimsersenek

bu anlamda modernleşme süreci, endüstrileşmiş Batının bazı üst yapı kurumlarını aktarmak olarak ifade edilebilir (Heper, 1973: 17, 19). Klasik modernleşme, Batı'nın bazı seçilmiş kurumlarını ve yaşam biçimlerini almaktır. Modernleşme, Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da geliştirilmiş olan sosyal, ekonomik ve politik sistemlere yönelik bir değişimdir (Türkdoğan, 1998: 1620). Bu tanım, yani modernleşmeyi, gelişmiş toplumun özelliklerinin az gelişmişler tarafından alınması şeklinde ele alan yaklaşım, Ortaylı'ya göre yeterince açık değildir. Modernleşme var olanın değişmesinin değişmesidir. Yani toplum zaten belli bir ölçüde değişmektedirken ani ve hızlı bir değişim dönemine girilmesi söz konusudur (Ortaylı, 2001: 13).

Kavramın bir değişimi içerdiği konusu, Modernleşme kavramı üzerinde konsensus sağlanan en önemli noktalardan birini oluşturmaktadır. Başka bazı toplumların daha önce eriştiği ve modern diye adlandırılan bir pozisyona kendiliğinden ya da yönlendirme şeklinde geçiş sürecine, burada ağırlıklı olarak vurgu yapılmaktadır. Bugün modernleşme kavramı çerçevesinde, aydınlanmadan günümüze kadar gelen sürecin kaynakları ve getirdiği kültürel siyasal ve ekonomik içerikler ele alınmaktadır. Modernleşmenin kavramsal alanı birbirinden farklı ama birbirini tamamlayıcı nitelikte iki olguyu kapsamaktadır. Birincisi, toplum düzeyinde, makro planda bir yapısal değişimi ifade etmektedir. İkincisi ise, bireyleri birim alarak, onlarda oluşan sosyo-psikolojik değişimlere tekabül etmektedir. Makro-sosyolojik düzeyde ele alındığında da, modernleşme toplumsal yapı içerisindeki kurum ve rollerin giderek uzmanlaşp farklılaşmasını içermektedir.

Modernleşme, yapı farklılaşması yanı sıra, rollerin de farklılaşmasını içermektedir. Modernleşme ile sosyal aktörlerin rolleri ekonomik, siyasal alanlarda ve aile ilişkileri içerisinde de farklılaşmaya yönelmektedir. Ama yapısal farklılaşma ile rollerin farklılaşması aslında bir modernlik ideal-tipini oluşturmaktadır. Çünkü gerçekte, somut toplumlarda, yapı ve rol farklılaşmasının koşut biçimde gelişmedikleri gözlemlenmektedir. Rollerin farklılaşma düzeyinin yapısal farklılaşmayı izleyememesi olgusuna özellikle Batı-

dışı toplumlarda tanık olunmaktadır. Gerçekten Batı'dan ithal edilmiş kurumların yol açtığı yapısal farklılaşma bu toplumlarda rol farklılaşmasını eşzamanlı olarak gerçekleştirememektedir. Siyasal ve toplumsal alanlarda beliren rol farklılaşması toplumun diğer alanlarını geniş anlamı ile, kültürel alanları kapsamamaktadır (Vergin, 1977: 56, 57). Söz konusu yapısal farklılaşmanın paralelinde rol farklılaşmasına yol açmaması durumu aslında, modernleşmenin makro ölçekli bir sosyolojik olgudan ibaret olmadığını göstermektedir. Bu, sosyo-psikolojik içerikli kültürel boyut, ağırlıklı olarak modernleşmenin zihniyet dönüşümü anlamına vurgu yapmaktadır. Bu anlamda modernleşme, sosyal ve fiziki çevreyle ilgili olduğu kadar kişilerin tutum ve değerleri, zihinsel yapıları ve kişiliğiyle de ilgili bulunmaktadır. Diğer bir deyişle modernleşme; modern sosyal ve fiziki çevreye uygun zihinsel yapı, tutum, değer ve kişilik gerektirmektedir.

Kısaca özelliklerini ele aldığımız, Avrupa'da ortaya çıkan modernleşme modeli yapısal olarak bazı gerilimleri içinde barındırır. Bu gerilimlerden birincisi kapitalizmin eşitsizliği, sürekli yeniden üreten gelişme dinamiği ile demokratik ulus-devletin bireyler arası eşitliği öngören niteliği arasındaki uyumsuzluktan doğmaktadır. Modernleşmenin ikinci önemli sorunu kapitalizmin ulus-devlet sınırlarına sığmayışı, tüm dünyaya yayılma eğilimini taşımasıdır. Yalnız kapitalizm değil, modernleşmenin düşün alanındaki evrensellik iddiası da ulus-devletin dışına taşmasını kolaylaştırmaktadır (Tekeli, 1998: 138). Bunun yanında, küreselleşme-yerelleşme dinamikleri çerçevesinde ortaya çıkan yeni süreçler de konuya yeni boyutlar getirmekte, özellikle liberal demokrasi, ulus-devlet ve küreselleşme merkezli olarak tartışmalar artarak devam etmektedir. Bu tartışmaların da ötesinde son tahlilde denilebilir ki, ekonomiden sosyal-kültürel alana ve siyasal-yönetimsel yapılanmalara kadar geniş bir yelpazede ortaya çıkan bu değişim ve dönüşümün önemli bir yönünü de kentsel mekan ve bu bağlamda kentleşme olgusu oluşturmaktadır. Kapitalizmle başlayan ve sanayi devrimiyle belirginleşen teknolojik-ekonomik ve politik- ideolojik sürecin ilk yansıdığı alanlardan biri

olarak kent ve kentleşme olgusu, modernleşmenin önemli bir yanını oluşturmaktadır.

B) Modernleşmeden Küreselmeye Kent ve Kentleşmenin Temel Nitelikleri ve Sorunları

Modern dönemdeki insanlığın yaşam biçiminin ayırt edici özelliği, uygarlık adını verdiğimiz düşünce ve uygulamalar doğrultusunda, daha küçük merkezlerin oluşturduğu kümeler çevresindeki büyük yerlerde yoğunlaşmasıdır. Ancak, çağdaş dünya için kullanılabilen kentleşmenin derecesi, tam olarak ve geçerli bir biçimde, kentlerde yaşayan toplam nüfusun oranı ile ölçülemez. Kentlerin toplumsal yaşam ya da insan üzerindeki etkileri, kentli nüfusun oranının göstereceği etkiden daha büyüktür. Kent yalnızca, günümüz insanına daha büyük bir oranda iş ve yerleşim imkanları sunan bir yer değildir, aynı zamanda dünyanın en uzak yerlerini kendine çeken, türlü bölgeleri, insanları ve etkinlikleri bir düzene göre biçimlendiren, ekonomik, siyasal ve kültürel yaşamın öncüsü ve denetleyicisi konumunda olan bir merkezdir.

Kentlerin büyümesi ve dünyanın kentleşmesi modern zamanların en önemli olgularından birisidir. Batının sanayileşmiş ülkelerinde, kırsal toplumdaki kentsel topluma geçişin tek bir kuşak içinde gerçekleşmesi, toplumsal yaşamın tüm yönlerinde kökten değişimleri de beraberinde getirmiştir. Toplumbilimcileri kırsal ve kentsel yaşam biçimlerinin aralarındaki farklar üzerinde çalışmaya iten de bu değişiklikler ve doğurduğu sonuçlardır. Söz konusu amacın izlenmesi, insan doğasında ve toplum düzeninde süregelen değişimleri anlayabilmek için en çok sözü edilen yaklaşımlardan birini ortaya koyabileceğinden, toplumsal yaşamın en önemli güncel sorunlarından bir kısmının anlaşılması ve üstlerinde denetim kurulabilmesi için zorunlu bir ön gereksinimdir (Wirth, 2002: 77- 79).

Kentleşme, modern dünyanın uğradığı tarihsel değişimin bir simgesi ve gerçeği olarak ele alınabilir; kentleşme, evrimsel saatin tersine çevrilip organik nitelikteki insani ve yaşamsal ilişkilerin sentetik ilişkilere dönüşmesinin simgesidir. Bu bozulmayı toplumsal

yaşamın zirvesinden düzeltmek mümkün değildir. Tarihe bakıldığında, endüstri öncesi yaşam biçimlerinin hayatta kalıp ahlaki toplumsal yaşam duygusunu koruması, kasabalardaki, mahallelerdeki ve kentlerdeki yer altı kültürünün varlığına bağlı olmuştur; uluslaşmanın, endüstrileşmenin ve ticari mal dünyasının ortaya çıkışının en fırtınalı dönemlerinde bile bu kültür, pazarın ve resmi kültürün gücünü dengelemiştir. Sonuçta, bu yaşam biçimlerinin hayatta kalması halk kültürünün elit kültüre direnme gücüne bağlı olmuş, elit kültürün halk kültürü içine nüfuz etmedeki başarısızlığı da burada büyük rol oynamıştır. Günümüzdeki bunalım, politik yaşamdaki, insan topluluklarındaki ve bireysellikteki çöküş olarak ifade edilebilir (Bookchin, 1999: 283). Bu bağlamda, kentsel gelişmenin uygarlaşmış ilişkilerde, toplumda ve çevrede muazzam bir gelişme yaratacağı umulurken, bu cesaret verici umutlar, olağanüstü kentsel gelişmeyle büyüyen kent özeklerinin çürümesiyle sönmeye başlamıştır (Eryıldız, 1995: 34).

Modernleşme sürecinde kent mekanında ortaya çıkan bu ve benzeri sorunların ne gibi temel yaklaşımlarla aşılmaya çalışıldığı konusuna geçmeden önce, bu süreçte kent ve kentleşme olgusunun kavranışına ilişkin felsefi arka plana ve temel bileşenlerine bakmakta yarar vardır. Bu anlamda, modernleşme sürecinde kentleşme olgusunu, kapitalizm, sanayi toplumu ve ulus-devlet gibi aynı ortak felsefi paradigmaya dayalı kavramlar çerçevesinde ele almak gerekmektedir. Sanayi kenti ve kentleşmesi hem nitelikleri hem de sorunlarıyla modernleşme kavramıyla iç içedir ve onun önemli yönlerinden birini oluşturmaktadır.

Modernitenin kapitalist karakteri (devlet) boyutunda tezahür eder. Kapitalizm 16 yüzyıldan başlayarak, toprakların meralştırılması ile, yani kırsal bir hareket olarak ortaya çıkmıştır. Buradan feodal kentlere doğru evrilmiş ve feodal ticarete dayalı piyasaları kapitalistleştirmiştir (Öğün, 2000: 161). Avrupa'da Feodalizm'den Sanayi Devrimine geçiş sürecinde kasabalar ve kentler büyümeye devam etmiş ve bileşimleri de önemli ölçüde değişmiştir. Hepsinden önce, hem meslekler hem de zanaatlar gittikçe daha çok ayrılmış ve sınıflı bir toplum oluşmuştur. 18. yüzyılın sonlarına doğru meydana

gelen devrimci değişimler bu ayrışmayı daha da belirginleştirmiş ve kentler özellikle sorunlar bağlamında yeni dönemin yansımalarının ilk görüldüğü mekanlar olmuştur. Bu dönüşüm süreciyle birlikte kentin bazı temel özellikleri ortaya çıkmış ve ilk defa mevcut kent tiplerine 19. yüzyılın ürünü olan sanayi kenti de eklenmiştir. Bu süreçte imtiyazlı yerleşimlere sağlanan koruma da surlarla birlikte yıkılıp gitmiştir. Modern tahkimat, sadece bir kentin değil bütün bir ülkenin savunmasına yöneliktir. Hem kentlerin siyasi ayrıcalıkları hem de kentlere karşı siyasi ayrımcılık ortadan kalkmıştır. Siyasi olarak kentler artık sadece yerel özerkliği olan birer idari merkez durumundadır. Gerçek siyasi nüfuzları ise bütün bir ülkenin bileşimine, özellikle de kentleşmenin derecesine bağlıdır. Modern kentin sınıf yapısı artık hukuki ayrımlara dayanmaz (Begel, 1996: 14). Sanayileşme sonrası kentleşme sürecini etkileyen en önemli faktör, ekonomik faaliyetlerin yapısı ve yönü olmuştur. En azından son ikiyüz yıldır, ekonomik faktörler kentsel gelişmenin en önemli belirleyicileri olmuştur (Goodall, 1972: 19). Bu özelliğinden dolayıdır ki kentsel gelişme, öncelikle sanayileşmeyle birlikte belirginleşen ve hızlanan bir olgu olarak kabul görmektedir. Bu bağlamda, örneğin, Fransız Devrimi'nin siyasal programının biçimsel evrenselliği, uygulamada, toprak sahibi toplumsal sınıflardan çok, kentle, kentsel kurumlarla ve bir kurum olarak kent yönetimi ile sınırlıydı. 18. yüzyılın yeni terimi modernlik ve uygarlık da kırsal olmaktan çok, kentsel bir içeriğe sahipti (Holton, 1999: 14). Bu anlamda tüm modern sanayi toplumları büyük ölçüde kentleşmiştir ve yirminci yüzyılda kentlilik küresel bir süreçtir (Giddens, 2000: 501).

Batı toplumlarında kentleşme 15. Yüzyılda başlayıp zamanımıza kadar kesintisiz bir tarzda devam etmiştir. Ancak esas anlamda sanayi devrimiyle (1800- 1900) birlikte hızlanmıştır. Sanayileşme, fabrikalarda, işyerlerinde ve atölyelerde o güne dek görülmemiş şekilde iş alanları ortaya çıkarmıştır. Kent işgücü bu alanları doldurmaya yetmemiş, kırsal yörelerde tarımla uğraşan köylüler hızla büyük kentlere, sanayi merkezlerine göçerek bu sektörlerde istihdam edilmişlerdir. Arz- talep dengesi değişmiş, işçi emeği aranan bir hale gelmiştir. Bu örnekten de anlaşılacağı üzere,

Batı Avrupa tarihinde kentleşme süreci, köylerin iticiliğinden ziyade kentlerin çekiciliğinin devreye girmesinin bir sonucudur. Sanayileşmiş Batılı ülkelerde görülen kentleşme hareketinin bir özelliği de kentleşmenin genellikle kalkınma ile birlikte yürümüş olmasıdır (Türkdoğan, 1996: 109, 110). Sanayi devriminin başlangıcında, kentlerin ekonomik yapısında başlıca rol oynayan ögeler, kentsoylular (burjuvalar), tüccar ve bankacıları. Gelişen bir ticaret yaşamı ile sanayi öncesi bir dönemin izlerini taşıyan zanaatlar bütünleşebilmişti. Bununla birlikte, sanayi devrimi yani makineleşmenin ve ussallaşmanın sistemli bir biçimde ve geniş ölçüde uygulanması ve zihniyet ve davranışların bu yeni kapitalist üretim biçiminin gereklerine uydurulmaya başlanması geleneksel kent yapısını sarsmaya, değiştirmeye ön ayak oldu. Tüm sanayi dalları, eski kentlerin dışında, enerji kaynakları, ulaşım araçları, hammadde kaynakları ve insan gücü arzının ucuz ve kolay olduğu yerlerde yerleşmeyi yeğ tuttu. Fabrikalar yakınında sanayi kapitalizminin simgesi olan işçi kentleri doğdu. Şu halde, sanayi devrimi sonrasında, kentleşme sanayileşmenin bir yan ürünü olarak görünür. Bu özel koşullarda, sanayileşme ve kentleşme ayrılmaz bir biçimde birbirine bağlı olgulardır (Keleş, 2006: 26).

Çağdaş kentleşmenin özelliklerini ve kapitalist gelişmeyle olan ilişkisini belki de en iyi biçimde Marx'ın commidification (metalaşma) dediği kavram aracılığıyla açıklığa kavuşturabiliriz. Marx'a göre, metalaşma nosyonu kapitalist düzenin çözümlenmesi için temel bir kavramdır. Yani, kapitalist girişim, işgücü de dahil olmak üzere her şeyin kar amacıyla alınıp satılabilmesinden ibarettir. Öyleyse commidification (metalaşma) kavramının insanoğlunun yaşadığı ortamın her yanına ulaştığını görürsek şaşırılmamalıyız. Kapitalist toplumlarda mekanın bile kar etmek amacıyla nasıl kullanılmaya başlandığını görmek suretiyle çağdaş kentleşmeye ve bununla bağlantılı toplumsal hayat biçimlerine bir anlam verebiliriz. Kapitalizm öncesi toplumlarda hem kentte hem kırsal kesimde evler ve araziler alınıp satılamıyordu; ya da mülkiyetinin devredilmesinde bir takım sınırlamalar vardı. Ama bu durum ülkeden ülkeye büyük değişiklikler gösteriyordu. Ne var ki kapitalizmin ortaya çıkmasıyla

arazi ve binalar tıpkı pazardaki ticari mallar gibi serbestçe alınıp satılabilir duruma geldi.

Mekanların pazarlanabilir oluşu, bir bütün olarak kapitalizmin üretken sisteminde fiziksel çevreyi karmakarışık etmiştir ve bunun birkaç belirtisi vardır. Bunlardan birincisi, Kapitalist kentleşmenin kentlerle kırsal kesim arasındaki daha önceki var olan bölünmeleri alt-üst eden bir yapay çevreye dönüşmesidir. Kırsal kesime bağımlı ilişkiler içinde varlığını sürdüren kapitalizm öncesi kentler yine de bu kesimden kesin sınırlarla ayrılıyordu. Ama kapitalizmde sanayi, kent-köy bölünmesini ortadan kaldırır. Tarım, kapitalistleşip mekanize olunca, üretimin diğer sektörlerinde geçerli olan etkenlere benzer sosyo-ekonomik faktörlerin etkisi altına girer. Bu sürece bağlı olarak, kırsal kesimle kentin toplumsal yaşam biçimleri arasındaki farklar da gittikçe ortadan kalkar. İkinci olarak, kapitalist toplumların insan yapısı çevresi, insan hayatıyla doğayı birbirinden kesin bir çizgiyle ayırmıştır. İşyerinden fabrikaya ve büroya kadar bu durum geçerlidir. İşyerini artık meta haline getirilmiş olan bir kentte kurulması bu durumu daha da şiddetlendirir. Üçüncü olarak ise, kent çevresindeki yerleşim yerlerinin dağılımını etkileyen olgular, kapitalist toplumların genel özellikleriyle bağlantılıdır ve aynı zamanda bu olgulara ek bir boyut getirir (Giddens, 2000: 100-103).

Bütün bu şartları, sorunları ve sonuçlarıyla birlikte kapitalizmle iç içe ortaya çıkan ve gelişen sanayi kenti, aynı zamanda tarım toplumundan farklı olarak kentleşme olgusunu da doğurmuştur. Sanayi öncesi kendine özgü nitelikleriyle var olan kent, sanayi devrimi sürecinde modern sanayi kenti olmuş ve bu anlamda bir kentleşme olgusunu da gündeme getirmiştir. Ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel bütün öğeleri ile önceki yapılanmalardan farklı olan sanayi kenti ve kentleşmesi, sanayi toplumunun en önemli unsurlarından biridir. Bu anlamda sanayi devriminin ürünü olan kentleşmeyi, sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplumda artan oranda örgütlemeye, uzmanlaşmaya ve insanlar arası ilişkilerde kentlere özgü değişikliklere yol açan nüfus birikimi süreci (Keleş, 1998: 80) olarak tanımlamak mümkündür. Sanayi öncesi kentleşme,

tarımın ilerlemesi ve elde edilen üretimde artış olmasının etkisindedir. Oysa, sanayileşmenin başlaması ile kentleşme daha başka unsurların etkisinde kalarak gelişmiştir. Genellikle kentleşme ile sanayileşmenin birbirini karşılıklı olarak etkiledikleri kabul edilir. Nüfusun artması, işçilerin yaptığı işleri farklılaştırır ve işlerin farklılaşması da uzmanlaşmaya yol açar. Uzmanlaşmanın en önemli sonuçlarından biri olan verim artışı başlangıçta sanayileşmenin esas birimlerinden olan işçinin hayatını olumlu yönde etkilemiştir. Ancak uzun dönemde, bu etki hem yaşama şartları hem de etkilenen kimselerin sayısında artışlara sebep olmuştur. Bergel, bu süreçte oluşan kentlerin temel özelliklerini sayarken, sanayi kentini 19. Yüzyılın bir çocuğu olarak nitelendirmektedir. Bu bağlamda kent ve devlet aynı siyasal haklara sahip hale gelmişlerdir. Üstelik şimdi kentler, yerel özerkliği de içerecek biçimde siyasal olarak tek yönetim merkezi haline gelmişlerdir (Bergel, 1955: 26).

Sanayileşme sonrası kentleşmenin, gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler ayrımı yapılmak suretiyle incelenmesinde yarar vardır. Çünkü, kentleşmeyi etkileyen etkenlerden birisi olan ekonomik yapı her ülkede farklılık gösterir. Gelişmiş ülkeler ekonomik gelişmelerini, tarım ekonomisinden sanayi ekonomisine ve daha sonra da hizmet ekonomisine geçerek sürdürmüşlerdir. Buna karşılık gelişmekte olan ülkeler tarım ekonomisi aşamasından hizmet ekonomisi aşamasına atlamışlardır. Bu ülkelerin yerleşme alanları, belki nüfus açısından kent olarak kabul edilebilir; ancak buralarda yürütülen ekonomik, sosyal ve kültürel faaliyetler yönünden bunu söyleyemeyiz. Kentleşme, içinde bulunduğumuz yüzyılın ayırt edici özelliklerinden biri olmuştur ve gelişmiş olsun, gelişmekte olsun, kapitalist olsun, sosyalist olsun bütün ülkeler, kentleşme olgusunun sonuçlarıyla karşı karşıya kalmışlardır. Gelişmekte olan ülkelerdeki kentleşme ile gelişmiş ülkelerin kentleşmesi birçok açıdan birbirinden ayrı nitelik taşımaktadır. Ve bu konudaki ölçüt genellikle sanayileşme ile ilgili bulunmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde ise kentleşme her şeyden önce demografik açıdan, gelişmiş ülkelerdeki kentleşmeden farklılık gösterir. Gelişmekte olan ülkelerdeki kentler, 1800'lerden beri çok hızlı bir şekilde büyümektedirler. Kentlerde oturanların oranı,

kent dışı yerleşme alanlarında oturanların oranından daha hızlı artmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerdeki kentleşmenin, gelişmiş ülkelerdeki kentleşmeden bir diğer farkı da ekonomik açıdandır. Gelişmiş ülkelerdeki kentleşme ile sanayileşme arasında sıkı bir ilişki vardır. Buna karşılık, gelişmekte olan ülkelerdeki ekonomik gelişme, sanayi devrimi aşamasına ya girmeden veya girmiş olsalar dahi gerçek anlamda sanayileşmeden hizmet ekonomisi aşamasına geçmiştir. Hizmet ekonomisi aşamasına atlanmış olmasının en önemli sonucu, tarım ekonomisi aşamasında tarım kesiminde istihdam edilen işgücünün, sanayi alanına kaydırılması veya kayması gerçekleşmeden sanayileşmenin gelişmiş ülkelerdeki anlamda gerçekleşmemesi dolayısıyla kentlerdeki hizmet alanlarına akın etmeleridir. Kentlerin ve kentlerde yaşayanların sayısındaki artışın en önemli sebebi, nüfustaki artışın mevcut sanayinin yetersizliği dolayısıyla kent dışı yerleşme alanlarında istihdam edilememeleridir. Gelişmekte olan ülkelerin kent ekonomileri içinde oluşan iş grupları da, gelişmiş ülkelerden farklılık gösterir. Gelişmiş ülkelerin kentlerinde yer alan iş grubunun gelişen sanayi ve ekonomik hayata dayanmasına karşılık gelişmekte olan ülkelerin kent ekonomilerinde daha çok, şahsi teşebbüs, aile teşebbüsü ve şirket teşebbüsü gibi iş gruplarına rastlanır (İspir, 1991: 25, 26).

Sanayi devrimi ile özellikle gelişmiş ülkelerde büyük bir atılım gösteren kentsel büyüme, II. Dünya Savaşı'ndan sonra sanayi devriminin ya da gelişmiş ülkelerin etkilediği mekanlarda da büyük bir gelişme göstermiş ve kentsel enflasyon bu dönemden sonra dünyaya damgasını vurmuştur. Artık sanayi toplumu kentseldir ve onun ufkunu da kent oluşturmaktadır. Dünya genelinde kentsel büyümede iki önemli aşama görülmektedir. Bu aşamalardan birincisi 1850- 1900 yılları arasındadır. İkincisi ise 1950- 1970 yılları arasındadır. 1850 yılında 116,3 milyon kişi kentlerde yaşarken, bu sayı 1900 yılında 274,3 milyona ulaşarak %42'lik bir artış göstermiştir. Aynı şekilde, 1950 yılında 680,6 milyon olan kentsel nüfus 1970 yılında %52'lik bir artışla 1 milyar 311 milyona ulaşmıştır. Dünya genelinde görülen ilk kentsel büyüme gelişmiş

ülkelerde görüldüğü için buna sanayisel kentleşme denilebilir. Gelişmekte olan ülkelerdeki kentsel büyüme ise daha çok kentsel enflasyon niteliği taşımaktadır.

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde görülen kentsel büyüme farklılıkları bu ülkelerin grupları içinde de görülmektedir. Kentsel büyüme sonuçsal bir olgu, yani etkileyen değil, etkilenendir. Başka bir anlatımla kentleşme bir takım ekonomik ve toplumsal süreçlerin işleyişiyle ortaya çıkan bir sonuçtur. Bir bağımlı değişkendir. Farklılıklar da toplumsal ve ekonomik bağımsız koşulların ortaya çıkış zamanına göre belirlemektedir. Gelişmiş ülkeler için sanayi devrimi kentsel büyümeyi anlatmak ve tanıtmak için bir başlangıç noktası oluşturur. Ancak sanayi devrimi Avrupa ülkelerinde eş zamanlı olarak ortaya çıkmadığı için düzeyleri çok az farklılık göstermektedir. Gelişmekte olan ülkelerde ise sanayi devrimi ortaya çıkmadan kentsel büyüme ortaya çıkmıştır. Bu ise sorunların ön planda olduğu bir kentleşme yani sağlıksız ve çarpık bir kentleşme biçimi olmaktadır. Bu durum gelişmiş ülkelerin toplumsal ve ekonomik açıdan sınırlarını aşarak gelişmekte olan ülkeleri etkilemesi, ancak aynı noktada çözümler üretememesi ya da üretmek istememesinden kaynaklanmaktadır. Bu durum, sanayileşme- kentleşme sürekliliği bağlamında, sanayi toplumunun önemli bir sorunu, başka bir deyişle sanayi toplumunun negatif dışşallığı olarak da nitelendirilebilir.

Günümüzdeki kentleşme hareketleri geçen yüzyılın kentleşme hareketlerinden birkaç noktada ayrılır. Bir kez, 19. Yüzyılda büyük kentlerden bir çoğu, hammadde kaynaklarından ve maden havzalarından Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerine ihracat yapılan, buna karşılık o ülkelerden getirtilen sanayi mallarının alındığı ve dağıtıldığı transit merkezleri durumunda idiler. Bağımlı kentleşme olarak nitelendirilebilecek bu kentleşme biçimine karşılık, aynı yüzyılın Avrupa ve Kuzey Amerika kentlerinde nüfus birikimi, sanayi devriminin yarattığı büyük sanayi kuruluşları çevresinde olmuştur. Bugünün az gelişmiş ülkelerinden hemen hemen hepsinde gözlemlenen kentleşme biçimi, Avrupa ve Kuzey Amerika kentlerinin sanayiye dayalı kentleşmesinden çok, sömürgecilik çağının kentleşme biçimini andırır. İçinde bulunduğumuz yüzyılın kentleşmesini bir

önceki yüzyıldan ayıran önemli özelliklerden biride çağımızın bir nüfus patlaması çağı olmasıdır. Çağdaş kentleşmenin önemli bir özelliği de, Batı’da kentleşmenin liberal bir ekonomik düzen içinde başlamış ve gelişmiş olmasıdır. Bugün ise, gelişmekte olanlar başta olmak üzere, birçok ülke müdahaleci ekonomik sistemler yardımıyla kentleşme sorununun çözümüne çalışmaktadır (Keleş, 2006: 28).

Sanayi devrimi, kentleşme sürecinde gelişmeyi etkileyen önemli bir aşamadır. İngiltere’de başlayan sanayileşme hareketleri kısa zaman aralıklarıyla Almanya, Fransa, İsviçre ve Belçika gibi diğer Avrupa ülkelerine yayılmıştır. Bu ülkelerde de kırdan gelen insanlar, kentlerin etrafında sefil bir şekilde ve aklın alamayacağı sağlık şartları içinde yerleşmeye başlamışlardır. Bu şekilde kentleşme, pislik ve çirkin kavramlarına bir anlam kazandırmıştır. Sanayi kenti, bu anlamdaki kent sözcüğünün ilk örneklerindedir. Bununla birlikte, iş yaratma imkanlarına ve gelişme potansiyeline sahip bu kentler, zamanla nüfus ve işyerleri yoğunluğu belirli bir limitin üzerinde bulunan, bu nedenle de yaşama ve konut koşulları zorlanan hatta sosyal dokusu bozulan yerleşim alanları haline gelmişlerdir. Bu anlamda modern kent aynı zamanda, insanların kalabalıklar içinde kendini yalnız hissettiği, iyilik ve kötülük, zayıflık ve güçlülük potansiyellerini bir arada yaşadığı, duyduğu mekanlar olarak ortaya çıkmıştır (Handlin, 1963: 26). Öte yandan bu gelişme, devletin fonksiyonlarını da etkileyerek sosyal devlet kavramının gelişmesine yol açmıştır. Bu kavram içinde sosyal devletin kentlere ilişkin fonksiyonları giderek önem kazanmıştır. Sanayi devrimini kentte yarattığı bu gelişme, kentin fiziki planlamasını da etkilemiş; kentin dışında veya uzağında yeni yerleşim alanları oluşmuştur.

Bu gelişme devam ederek, Batı’da uydu kentler veya bahçe kentler şeklinde isimlendirilen yeni yerleşim birimleri meydana gelmeye başlamış, böylece metropolitan kent olgusu ile karşılaşmıştır. Bu değişme, son aşamasında geleneksel sayılabilen temizlik, ulaşım gibi yerel günlük kentsel hizmetlere kentin ekonomik sorunlarını da ilgilendiren yeni hizmetler katmıştır (Toprak, 1995:3). 19. Yüzyılın son on yılında ulaşım ve iletişim alanında ortaya çıkan bir dizi gelişme de bu süreçte etkili olmuştur. Bu aynı zamanda yerel

harcamaları arttırmış ve kent ekonomisinin önemini öne çıkarmıştır (Hawley, 1971: 145, 146). Metropolitan alan bu anlamda, taşıma ve iletişimin modern gereksinimlerinin ve kolaylıklarının bir çocuğu (sonucu) dur. Bu sonuç ilk planda sosyal ve ekonomik organizasyonlar açısından bir çok sorunu da beraberinde getirmiştir (McKenzie, 1959: 202). Metropolitan büyüme, özellikle 20. Yüzyıl Amerika'sının karakteristik yeni kentsel büyüme biçimini ifade etmektedir (Schnore, 1966: 80). Çağdaş kentleşmenin en önemli yanlarından birisi de nüfusun belirli merkezlerde yoğunlaşmasıdır. Endüstri etkinliklerinin geniş bir kesimi denetim altına aldığı, çeşitli hizmet uğraşlarının merkezileştiği bu büyük şehirler giderek endüstri şehrinin çerçevesini aşan yapısal bir gelişmenin kaynağı olmuştur (Sencer, 1979: 21). Bu gelişme genel anlamda metropolitanlaşma olarak nitelendirilmektedir.

Metropolitan büyümenin yarım yüzyılı olarak da adlandırılan bu dönemde kent ekonomisi ile ilgili öne çıkan kavramlar arasında eşitlik ve etkinlik önemli bir yere sahiptir. Yerel topluluk üyeleri arasında gelir dağılımı ya da satın alma gücünün belirlenmesi anlamında eşitlik ve yerel kentsel problemleri çözmeye yönelik olarak kaynakların en verimli şekilde kullanılması, bu bağlamda en yüksek standardın yakalanması anlamında etkinlik kent ekonomisi içinde önemli kavramlar haline gelmiştir (Schreiber vd., 1971: 5). Bu bağlamda ortaya çıkan gelişmeler ve yerel kentsel sorunların paralelinde yerel yönetimlerin görev alanı genişlemiş, bu kurumlar imkanları ölçüsünde çözüm getirmeye çalışmışlardır. Bu çözümde büyüklük ve iktisadi etkinlik ilişkisinin yanı sıra, yerel yönetimlerin demokratikliği ilkesine bağlı olarak büyüklük ve demokratiklik ölçüsü benimsenmeye başlamıştır (Toprak, 1995: 4).

Temelde kendisi bir sonuç olan kentleşme olgusu, dolaylı ya da dolaysız olarak çok önemli birtakım yeni sonuçlar doğurmaktadır, birtakım yeni değişimlerin, dönüşümlerin kaynağı olmaktadır. Kentleşmenin doğurduğu bu sonuçlar, olumlu ya da olumsuz olarak, ekonomiden toplumsal alana ve oradan siyasal alana kadar uzanmaktadır. Keleş, 20.yüzyıl yerel yönetimlerinin başlıca üç özelliği olarak hizmet çoğulculuğu ile etkinlik ve verimlilikten sonra,

kentselleşmeye dikkat çekmektedir. 20. Yüzyıldaki nüfus hareketleri sonucunda kentli nüfus artmış ve yerel birimler hızla kentselleşmiştir. Üçüncü Dünya ülkeleri dışında, hemen hemen her yerde, bugün artık kırsal nüfusun oranı, kentsel nüfus oranının altına düşmüştür. Bunun yerel yönetimler yönünden çok önemli siyasal, idari ve toplumsal sonuçlar doğurmakta olduğu görülmektedir (Keleş, 2000: 37). Kentleşme sözcüğü ile sorunlar sözcüğü genellikle yan yana kullanılır (Kartal, 1978: 10). Konuttan ulaşım, istihdamdan eğitim ve çevreye kadar geniş bir yelpazeyi içeren bu durum, özellikle sanayi devrimi sonrası ortaya çıkan yeni yapılanmalar ve sanayi toplumu ile ilgili bulunmaktadır.

Her olgu gibi kentleşme de bazı temel sonuçlara yol açacaktır. Daha çok sorunlar şeklinde ortaya çıkan bu temel sonuçlar, kentleşme sürecinde kente gelen insanlar açısından giderilmesi zorunlu ve ciddi boyutlara ulaşmıştır. Bu yönüyle yerel yönetimlerin görev alanına girdi (in- put) sağlamaktadır. Günümüzde konuttan çevreye, altyapıdan sosyo-kültürel alana kadar kentleşme boyutlu bir çok sorunun çözümünde yerel yönetimlere önemli görevler düşmektedir. Dünyadaki eğilim, özellikle sanayileşme bağlamında, yerel yönetimlere kentleşme ile ilgili pek çok sorunun çözümünde aktif görevler yüklemeye yönündedir. Bütün bu yaklaşımlar daha çok yerel yönetimlerin hizmet sunma birimi niteliğinin kentleşme bağlamı ile ilgilidir. Ancak, yerel yönetimler, hizmet sunma birimleri olduğu kadar aynı zamanda demokratik yönetim birimi olma niteliğini de taşımaktadırlar. Sanayi toplumunda yerel yönetimler demokratik birer yönetim birimi olarak da kentleşme ile yakından ilgili bulunmaktadır. Özellikle sanayi devrimi sürecinde bu nitelik öne çıkmış, demokrasi ile kentin ekonomik, siyasal ve sivil özgürlükleri artırıcı yönü daha ağırlıklı olarak vurgulanmaya başlanmıştır (Thompson, 1927: 57). Modern teknolojinin gücü ve güzelliğinin yanı sıra, toplumsal adaletin en aydınlatıcı fikirlerini de yansıtan kent, bir başka deyişle yirminci yüzyılın ideal kenti nasıl olmalıdır (Fishman, 2002: 107) sorusu çerçevesinde bir tartışma da modern anlamda kentleşmenin bu özelliklerine paralel olarak gündeme gelmiş ve bir takım çabaları beraberinde getirmiştir. E. Howard'dan F. Lloyd Wright'e kadar pek

çok kentbilimci bu soruyu cevaplamaya ve bu yönde çözümler geliştirmeye çalışmışlardır.

Kentsel planlamalar ve kentsel politikalar, 1950-60'lar boyunca, kentsel gelişmenin pozitivist teorisinden yoğun bir şekilde etkilenmiştir. Bu düşünce planlamacıların esas amacının kentsel alanlardaki mekansal verimliliği arttırmak olduğu söylenebilir. Planlamacılar, ekonomik ve toplumsal modernleşme ve kentlerin ve kentsel bölgelerin mekansal verimliliğini geliştirme ihtiyacıyla yoğun bir şekilde ilgilenmekteydiler. Sanayi kentleri istihdamın, hizmetlerin, yönetimin, ulaşım ve iletişim altyapılarının ve sosyal ve kültürel imkanların fiziki yoğunlaşmasının mümkün kıldığı dışsal yığılımları elde etmek suretiyle kümülatif bir şekilde büyümektedir (Ceritli, 2003: 18). Modernizmin bu aşamadaki kent planlaması anlayışı, kentlerin sadece kişilerin çıkarları doğrultusunda biçimlenmesinin, sağlıksız bir gelişme ortaya çıkardığı, bu nedenle kamu yararı açısından bu sürece müdahale edilmesi gereğinden yola çıkmaktadır. Kentler sağlıklı, özgür bireylerin yaşadığı yerler olacaktır. Bu nedenle de insani ölçek esas alınacaktır. Bu planlama anlayışında kent ve bölgesi, sosyal, ekonomik ve politik bir bütünlüğe sahip olarak görülmektedir (Tekeli, 2001: 18).

Modernite iki dönüştürücü süreçte birleştirici kavram olarak yer almaktadır. Bunlardan ilki genişleyen kapitalist pazarın itici gücüyle oluşan, sanayi hamleleriyle, nüfus hareketleriyle, kentleşmeyle yaratılan nesnel modernleşme sürecidir. İkincisi ise kültürel vizyonda ifadesini bulan modernizmdir. Bu anlamda modernite, iktisadi sürecin ve kültürel vizyonun deneyimidir. Modernleşme sürecinde kent, kırdan göç eden yığınların modernite deneyimini yaşadıkları mekandır. Kırdan köy cemaatlarında bulunan uyum, kent içinde sağlanacaktır. Kent, modernizmin bir üst anlatısıdır, kültürün oluştuğu alandır. Bu çerçevede modernizm, pozitivist-teknosantrik, doğrusal ilerleme ve rasyonel planlamanın egemen olduğu, bilginin ve üretimin standardize edildiği bir süreçtir. Postmodernizm ise bir parçalanma ve yeniden eklemleme sürecidir. Postmodernite, genel geçerlilik iddiası taşıyan meta anlatıların reddedildiği, çoğulculuğun ve parçalanmanın kabul edildiği

farklılıkların vurgulandığı bir durum ifade etmektedir. Post-modernizm; kenti, farklılığın ve çeşitliliğin mekanı olarak örmektedir. Post-modernizmin modernizme yönelttiği eleştiri bireyin sınırlandırıldığı- kalıplandığı temeline dayanmaktadır. Modernizmin ilerlemeci, kalkınmacı yaklaşımlarının insanları baskı altında tuttuğu savıyla evrensel ve total tüm söylemlere karşı çıkmaktadır (Aslanoğlu, 1998: 104). Bu anlamda çağdaş bilim postmodernizmi çağların global bir değişiminin realizasyonu olarak tanımlamaktadır ki, bu şekilde modernist eurocentrism, postmodern global polycentrism tarafından çerçevelendirilmektedir. Böylece araştırmalar postmodernizmle endüstri sonrası toplum noktasında belirginleşirken, tartışmaların odağında ise globalleşme sürecini de içerecek biçimde bilgi toplumu kavramı bulunmaktadır (Petrov, 2003: 127).

Postmodern yaklaşım, modern kentlerin ortaya çıkardığı bir takım rahatsızlıklardan hareketle, yeni kentler için bazı özellikler belirlemektedir. Zayıf burjuvazi, kentsel toplumsal yapıda resmi olmayan ilişkiler, parçalılık, kültürlerin karışımı, organik gelişme (Zhang, 1997: 713) gibi bazı özellikler postmodern kentleri çerçevelendirmektedir. Postmodern görüş, kentlerin planlanmasında toplumsal ilişkilerin de dikkate alınması gerektiğini belirtir. Yayılmış, adem-i merkezîyetçi ve daha az yoğun kentsel mekanlar oluşturmanın, mevcut teknolojilerin de yardımıyla daha da uygulanabilir hale geldiğini savunmaktadır. Yine postmodern ve post-urban dünya tecrübesi, zaman mekan ilişkisinin hızlandırılmış bir şeklini öngörmektedir. Post-modern dönüşümle birlikte ortaya çıkan sorunlar ve konular sosyal teoriden, modernizm tartışmasından ve kentin, sosyal hayatın içerisindeki rolünün anlaşılması çabalarından kaynaklanan bir tarihi geçmişe sahiptir. Post-modernizmin tarihsel temeli, tüketimin ve post-modern kentin tartışılması bakımından zorunlu bir öncül olarak görünmektedir. Gerçekte, modernden post-moderne kentin ve kentleşmenin içeriğiyle ilgili bu değişim süreci, sanayi toplumundan sanayi ötesi topluma doğru yaşanan gelişmeler ve bu gelişmelerin en önemli niteliklerinden biri olan küreselleşme olgusu ile yakından ilgilidir. Sanayi toplumunun felsefî, sosyal, siyasal, kültürel ve idari olmak üzere temel noktalardaki yaklaşımları,

sürekli değişme ve gelişme anlamında küreselleşme süreci ile önemli ölçüde bir dönüşüme uğramakta ve son tahlilde de bu gelişmeler kent ve kentleşme olgularıyla ilgili yaklaşım ve kurumlaşmaları etkilemektedir. Bu bağlamda, küreselleşme ile mekansal sınırların daralması mekanın önemini azaltmamış, aksine mekansal sınırlar daralınca dünya mekanının neyi içerdiği konusu tartışmalı bir hal almış, bu konuda bir merak oluşmuştur (Harvey, 1989: 288). Bir yandan dünya coğrafyası birbirine yaklaşıırken diğer yandan kentsel mekanlar değişen algılar çerçevesinde hiper-mekanlar olarak üst üste yığılmakta, kesişmekte ya da yan yana durmaktadır. Teknolojik değişim, zaman- mekan sıkışması çerçevesinde yaşama hızını arttırmaktadır. Bu durum sermayeye hareketlilik ve sınır tanımaz özelliği getirmektedir. Küreselleşme denen olgu budur. Küresel sermayenin mantığına göre çalışan bir ekonomide kimi kentler yeniden ulus-devleti aşan bir öneme sahip olmaktadır (Aslanoğlu, 1998: 113).

C) Küreselleşme Süreci ve Dünya Kenti

Sürekli değişme ve gelişme sürecinde, küreselleşme-yerelleşme dinamiklerinin önemli bir parametresi olan kentlerin niteliğinde ve işlevlerinde ortaya çıkan değişimler, kent yönetimlerinin, demokratik bir yönetim birimi ve etkin, verimli birer hizmet sunma birimi olması bağlamında, kamu hizmeti sunmadan işletme niteliğine, örgüt ve yönetim anlayışından demokratikleşmeye, etkin ve verimli hizmet sunma ilkelerinden modern yönetim tekniklerine, alternatif hizmet sunma yöntemlerinden sosyal sorumluluk ve ahlak anlayışına kadar, iki binli yıllarda yerel yönetimlerin görünümünü belirleyen birçok alanda kendini göstermekte, ağırlığını duyurmaktadır. Bu ağırlık, hem demokratikleşme eğilimleri hem de etkin hizmet sunumunun mekansal boyutunu oluşturan kentlerle de özellikle yerel yönetim-kent ve kentleşme ilişkisi bağlamında doğrudan ilgili bulunmaktadır. Bu anlamda yerel yönetimler ve kentler, yaşanan süreçte özellikle küreselleşme ile gelen yerellikle ilgili olarak en çok etkilenen, değişen

alan olarak ortaya çıkmakta ve bu anlamda demokratikleşme eğilimleri ve etkin, verimli hizmet sunma merkezli olarak bu sürece katkıda bulunmaktadır. Merkezîyetçi sanayi toplumundan adem-i merkezîyetçi bilgi toplumuna doğru yaşanan gelişmeler, kent yönetimleri ve kent yapılarını doğrudan ve etkin bir biçimde etkilemektedir. Küreselleşmeyle gelen yerelliğe koşut olarak gittikçe hızlanan kentleşme olgusu, günümüzde, kent yönetimlerini giderek büyüyen sorunlar yumağı ile karşı karşıya bırakmaktadır. Bu yönetimler, bir yandan mevcut hizmetleri daha iyi ve yaygın olarak sunmak zorunda kalırken, diğer yandan da yeni ve farklı kentsel hizmetlere olan talebi ve ihtiyacı karşılamaya çalışmaktadır. Bu bağlamda, giderek artan ve çeşitlenen hizmet talebini, giderek azalan kaynaklarla göğüslemek zorunda kalan kent yönetimlerinde örgüt yapısı ve yönetim olgusu, yerel demokrasi anlayışı ve buna ilişkin yapılanmalara paralel olarak her geçen gün daha bir önem kazanmakta ve ön plana çıkmaktadır (Ökmen, 2003: 177).

Küreselleşme ile ilgili sağlıklı analizlerin ortaya konulabilmesi, günümüzde dünyada yaşanan pek çok sorunun çözümü noktasında önemli sonuçlar doğuracaktır. Bazılarınca bir potansiyel patlaması olarak görülen ve son yıllarda bir çok uluslararası olgunun izahı ve meşru kılınması için kullanılan anahtar kavram haline gelen küreselleşme aslında bir başka açıdan bakıldığında da kültür çeşitliliğini ve çoğulculuğu yok eden katı ve yüzeysel nitelikli bir standardizasyonu ve bölgesel nitelikli bunalımları, insanlığın varoluş alanını sınırlayacak şekilde tüm dünyaya yayan bir sonuç doğurmaktadır. Bununla birlikte insanlık birikimini monolithik bir yapıya bürüyen bu tekdüzeliğe karşı bir tepkiyi de beraberinde getirmekte ve yerel olanın önceliğini vurgulayan yaklaşımların etki alanı genişlemektedir. Yirmibirinci yüzyıl, küreselleşme ile yerel değerler arasındaki gerilimin doğurduğu felsefi bir açılıma ve bu gerilimden kaynaklanan problemlerin doğurabileceği tepkisel nitelikli bunalımlara beşiklik edecektir (Ökmen, 2005: 545).

Bugün küreselleşme, modernist kent politikalarını ve ekonomik yapılarını hızla değiştirmektedir. Bu nedenle de küreselleşme ile ilgili yapılacak en önemli çalışma, onun, nasıl ve

niçin soruları çerçevesinde yerel topluluklar ve yerel politikalar açısından ele alınması, bir problem alanı olarak tanımlanmasıdır (Clarke/Gaile, 1997: 28). Giddens, modernliğin sonucu olarak değerlendirdiği küreselleşmeyi, uzak yerleşimlerin birbiri ile ilişkilendirildiği yerel oluşumların millerce ötedeki olaylarla biçimlendirildiği dünya çapındaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması olarak tanımlamaktadır. O'na göre geleneksel sosyoloji yaklaşımları ile modernliğin mekanizmalarını açıklamak mümkün değildir. İçinde yaşadığımız dönem, geç modernliğin koşulları ile tanımlanmaktadır. Geç modernliği açıklayan mekanizmalar ise aynı zamanda küreselleşme mekanizmalarını oluşturmaktadır. Geleneksel toplumdaki modern topluma geçişi açıklayan mekanizmalar, günümüzdeki toplumsal analizler için de geçerliliğe sahiptir. Günümüzdeki toplumsal değişmeyi yansıtan küreselleşme süreci dünya yüzeyinde etkili olan sosyal ilişkilerin yoğunlaşmasıyla bağlantılı olarak değerlendirilmektedir. Yerel oluşumlar millerce uzaktaki olaylarla şekillenmektedir. Yerel olaylar kendilerini şekillendiren küresel süreçlerden farklı yönlerde gelişebilirler. Yerel dönüşüm küreselleşmenin bir parçasıdır. Bu ise zaman mekan içindeki bağlantılarla ilgilidir (Aslanoğlu, 1998: 127).

Dünyanın küreselleşmesi çok sık yinelenen bir kavram ve pek çok sloganlaşan kavram gibi, kullanıldıkça içeriği boşalıyor. Küreselleşme toplumda başka hiçbir şeye dokunmadan gerçekleşen bir süreç değil ve beraberinde başka süreçleri de getiriyor. Bunlardan biri de yerelin yeniden tanımlanmasıdır ve Ulus-devletlere bölünmüş dünyanın yereli ile küreselleşen dünyanın yereli aynı değildir. Küreselleşme yerelin de yeniden yorumlanmasını gerektiriyor. Küreselleşen dünyada yerel yönetimlerin (kent yönetimlerinin) bu yeniden yorumlamayı yapamamaları halinde kabileleşme tehlikesiyle karşı karşıya kalacağına Manuel Castells özellikle dikkati çekiyor. Küreselleştirici akımlar özellikle buna entegre olamayan, savunmacı, korumacı, kültürel kapalılığa iten tepkilere yol açabilir. Bu tepkiler genellikle kimlik bunalımı ya da kimlik arayışıyla temellendirilir. Oysa kimlik bunalımları değişen dünyada geçmişten kopuştan doğmaz, daha çok geleceğin projesi içinde kendisine bir yer

bulamamaktan kaynaklanır. Geçmişteki kültürel kodlara sığınmak bu bunalımın aşılmasını sağlamaz. Küreselleşme gerçeğine uyum sağlamak ise kimlik kaybı demek değildir. Kimlikler yeni koşullarda geçmişten de öğeler taşıyarak sürekli olarak yeniden üretilir. Yerel yönetimlerden beklenen bu yeniden üretime yardımcı olmaya çalışmaktır. Yerelliğin sözü edilen süreç içinde yeniden tanımlanmasıyla ilgili olarak, küreselleşme sadece haberleşme teknolojisindeki gelişmelerin çıkardığı insanların birbirinden haberdar olmasını sağlayan bir olgu değildir.

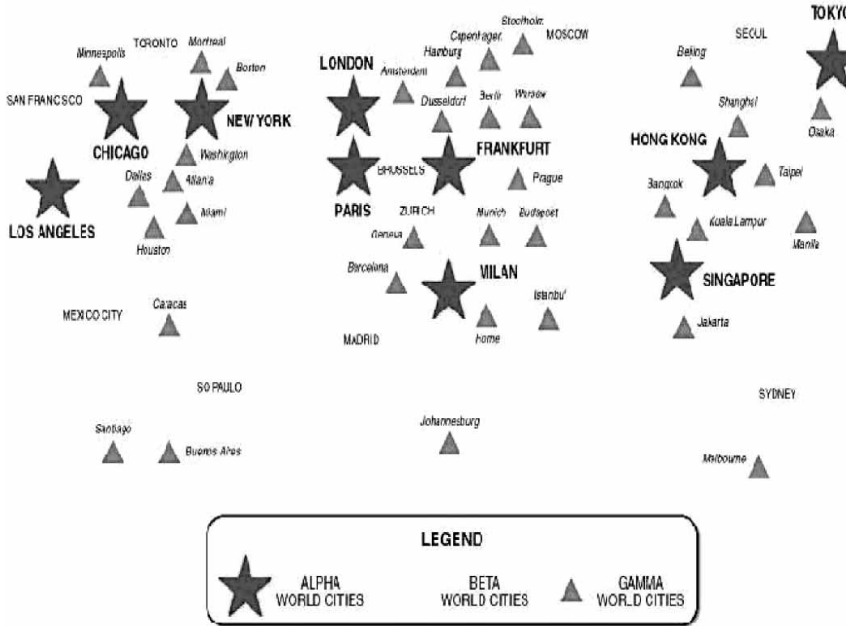
Böyle bir saptama kent yönetimlerinin yeniden düzenlenmesini düşünmemizi nasıl etkileyecektir? Yerel yönetimlerin ulus-devlet içinde rollerinin ne olması gerektiği saptanırken, devletin toplam olarak belirli olan işlevlerinin yerel ve merkezi yönetim arasında nasıl bölüşüleceği sorusuna, etkinlik ve katılımçılık açısından bir yanıt getirilmektedir. Oysa küreselleşen dünyada böyle bir yaklaşım anlamını yitirmiştir. Artık ekonomik gelişme dinamikleri ulusal ekonomik politikalardan çok, yerel ekonomilerin dünyadaki yarışabilirliğiyle yakalanmaktadır. Bu ise yerel ekonomilerin dünya ile haberleşme, ticaret vb. ilişki ağlarının parçası haline gelmesiyle olanaklıdır. Bu durumda yerel yönetimlerin önceden belirlenen işlevleri yapan birimler olarak düşünülmesinden çok, yeni ilişkiler kurabilen, yeni işlevler yüklenebilen genelleştirilmiş potansiyeller oluşturulması olarak düşünmek yerinde olacaktır (Tekeli, 2001: 130). Küreselleşme ile birlikte, devletler ulusal egemenliklerini, bölgeler ve kentlerle daha çok paylaşmak zorunda bırakılıyorlar. Uluslar arası sermayenin mutlak egemenliğini sağlamak için, bunun dışarıdan da dayatılmak istendiği bir gerçektir. Hatta bölgeselleşme ve yerelleşme üzerindeki artan vurgunun, ulus devleti parçalayıp yıkmak için kullanılmak istenmesi savında da büyük bir gerçeklik payı vardır. Ama bu türlü kaygılar, kentleri yönetmekle görevli yerel yönetim kurumuna karşı gözü kapalı bir tavır almayı haklı çıkaramaz (Keleş, 2006: 57). Yönetim, bütün örgütlerin olduğu gibi yerel yönetimlerin de en önemli fonksiyonlarından biridir. Kent mekanının yönetimi bugün ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel pek çok açıdan ortaya çıkardığı sonuçlar itibarıyla çok önemli hale gelmiştir. Günümüzde

ağırlıklı olarak kentlerin yönetim birimi olan yerel yönetimler de içinde olmak üzere bütün örgütler sürekli değişen bir çevrede, dış çevrenin beklentilerine açık kuruluşlar haline gelmişlerdir. Yerel yönetim-kent sürekliliği bağlamında etkin ve verimli bir hizmet sunumu için, yerel yönetimlerin, küresel gelişmeler sonucunda ortaya çıkan yeni anlayışlar ve yapılanmalarla uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir. Çünkü, örgüt ve yönetim anlayışındaki gelişmeler her şeyden önce kentleri ve onun yönetim birimi olan yerel yönetimleri etkilemektedir. Yerel Yönetimler dünyanın her yerinde kamu yönetimi içerisinde önemli ve vazgeçilmez bir yere sahiptir (Ökmen, 2006: 50).

Yaşanmakta olan küreselleşme sürecinin kentleşme bağlamında ortaya koyduğu diğer önemli bir sonuç ise, kentlerin uluslararasılaşması ile ilgilidir. Aslında kent antropolojisi açısından bakıldığında kentlerin küresel perspektiften ele alınması yeni bir yaklaşım ya da gelişme değildir. Kentler tarih boyunca ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal anlamda hep iletişim ve yaygınlaştırma noktaları olmuştur ve bu anlamda küreselleşme kavramı kentler açısından yeni bir olgu değildir (Smart/Smart, 2003: 263). Fakat geçtiğimiz yüzyılın ikinci yarısından bu yana kentler açısından yeni sayılabilecek bir gelişme ile karşı karşıyayız. Yirminci yüzyılda kentlilik küresel bir süreçtir ve Üçüncü Dünya da artan bir şekilde bu sürecin içine girmektedir. 1900'den önce kentlerdeki büyümelerin hemen hepsi Batı'daydı; izleyen beş yılda üçüncü Dünya kentlerinde bir yayılma vardı, ancak onların ana büyüme dönemi son kırk yılda olmuştur. 1960 ve 1992 yılları arasında dünyada kentlerde oturanların sayısı 1,4 milyar arttı. Sonraki onbeş yılda 1 milyar kadar artması beklenmektedir (Giddens, 2000: 501). Bu kentsellik niteliği, küreselleşme literatüründe dünya kentleri ya da global kent kavramları çerçevesinde önem kazanmakta ve tartışılmaktadır. Bu konudaki kavramsallaştırma Anthony King (1990) tarafından Dünya Kenti şeklinde ele alınırken, Saskia Sassen Global Kent adını verdiği yeni bir terimle konuya katkı sağlamıştır. Bu konudaki bir başka katkı ise, Marcuse ve van Kempen tarafından ileri sürülen Globalleşen Kentler kavramı çerçevesinde olmuştur (Taylor, 2005: 1593). Bu yaklaşımların hepsindeki ortak konu ise, küreselleşmenin kentlerin

uluslararasılaşması sürecine hızlandıran etkisiyle yön verdiği noktasındadır. Nüfus birikimi sonucunu da doğuran bu süreçte, çağdaş dünyada kentsel ortamın özgülüğü; ulus-devlet, uluslararası kapitalist ekonomi ya da dünya sisteminin yarattığı ulusal ve uluslar arası merkezileşme süreçlerinin etkisi altında giderek kaybolmaya başlamıştır. Kentler ve kentlerdeki aktörler, bu tür daha geniş süreçlerin içinde yer almaya başladıklarında, bu kentsel kurum ve aktörleri, toplumsal değişme unsurlarının bağlanabileceği ayrı yapılar olarak görmek zorlaşır. En azından, bugünkü çağdaş bağlamda, *kentin havası insanı özgür kılar* anlamına gelen tarihsel iddiayı yinelemek uygun görünmez olur. Çünkü, toplumsal ve siyasal eylemin bağlamı artık, esas olarak, ulusal ve uluslar arası bir nitelik kazanmıştır (Holton, 1999: 26).

Şekil-1 Dünya Kentleri Ayrımının Genel Görünümü

Kaynak: S. Harris Ali and Roger Keil, “Global Cities and the Spread of Infectious Disease: The Case of Severe Acute Respiratory Syndrome (SARS) in Toronto, Canada” *Urban Studies*, Vol. 43, No. 3, 491–509, March 2006, p. 495 (The GaWC inventory of world cities. Graphics: BellefairUrbanistik, Toronto).

Bunun yanında, dünya ekonomisinin çağdaş gelişimi de büyük kentler için yeni bir stratejik rol yaratmaktadır. Küreselleşme sürecinde kentler bir taraftan küresel pazar ve finans hareketlerinin merkezi haline gelirken (Chua, 1998: 981) diğer yandan bu süreç kentleri homojenize ediyor. Örneğin Tokyo Newyork'a benziyor. Ama küreselleşmeden önce böyle bir şey yoktu. Ekonomik küreselleşme, politik ve sosyo-ekonomik anlamda da kentleri küreselleştiriyor. Bugünün çok yaygın dünya ekonomisi içinde, Londra, New York ve Tokyo gibi dünya kentleri, önemli işlevler için merkezi kontrolü sağlarlar. Ekonomik yaşam ne kadar fazla küreselleşirse onun idaresinin de birkaç önde gelen merkezde o kadar fazla yoğunlaşacaktır. Küresel kentler sadece koordinasyon merkezi olmaktan çok daha fazladır, bunlar üretim, dağıtım ve yönetim konumlarıdır (Sassen, 1998: 478). Global kent literatürünün, global ekonomi ve bu bağlamda ortaya çıkan örgütlenmelerle paralel bir gelişme gösterdiği ve kentler arası hiyerarşi yaklaşımlarında global ekonomik akışkanlığın etkili olduğu konusu bir realite olmakla birlikte (McCann, 2004: 2317), dünya kentleri kategorizasyonu yalnızca ekonomik bir içerikle değerlendirilmemelidir. Örneğin Londra ve Paris gibi Alfa dünya kentlerinin ötesinde Gama kategorisinde yer alan Berlin bugün, yönetsel ve siyasal bir dünya kenti olarak kent planlamacılarının ve yöneticilerinin dikkatlerini çekmektedir (Eckardt, 2005: 190). Ekonomik, sosyal, kültürel, siyasal ve yönetsel içerikli bu süreçte kentlerin sosyal dualizmi artıyor. Küreselleşme sonucunda dünya kentlerinin daha geniş bir kamu alanında tartışmaya neden olmaktadır (Smith, 1998: 482). Kentsel politikaların dinamiklerinin global düzeydeki ekonomik, sosyal, yönetsel vb. değişimler ve yeniden yapılanmayla olan ilişkisi, dünya kentinde yönetimler arası ilişkileri daha da önemli hale getirmekte ve kent

yöneticilerini, küresel ve yerel aktörler bağlamında yeni sorumluluklarla karşı karşıya bırakmaktadır (Saito, 2003: 284). Yine uluslararasılaşma olgusu bir yandan, geleneksel kentsel yönetimlerin yerel yönetim aktörü haline gelmesini hızlandırırken diğer taraftan kentlerin, ulus ötesi ekonomik- politik organizasyonlar aracılığıyla daha karmaşık bir dünyanın politika belirleme süreçlerine yerel düzeydeki katkısı önem kazanmaktadır (John, 2000: 877). Bu bağlamda Avrupa Birliği Anayasası da demokratik yönetimi, açıklık, katılım, etkinlik ve tutarlılık gibi ilkelerce çerçevelendirilen güçlendirilmiş yerellik kavramı ile ele almaktadır. Diğer bir ifade ile Avrupa Birliği, ulus-altı organizasyonların, kentsel ve bölgesel yönetimlerin karar alma süreçlerinde etkin olduğu Avrupa kentlerine vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda tartışma çerçevesini ise kent vatandaşlığı kavramı oluşturmaktadır (Garcia, 2006: 745).

Dünya kenti paradigması, kentbilimcilerin çağdaş küreselleşme literatürüne en önemli katkı sağladıkları alanlardan birisidir. Yine tuhaf bir biçimde dünya kenti hipotezi, küreselleşme üzerine yapılan çalışmaların globalist ve statistler biçiminde ayrıştığı bir konu niteliğindedir (Hill/Kim, 2000: 2167). Bu ayrışmanın ötesinde, yapılan çalışmalarda kentlerin bu uluslararasılaşma ya da *dünya kenti* olma niteliği küreselleşme sürecinin en önemli sonuçlarından biri olarak ele alınmaktadır. Günümüzde, bu sürecin değişik etkilerine açık kentler, özellikle teknolojik ve bilgi sistemi kapasiteleri ile ilgili olarak, yeni kent hiyerarşisi içinde ortaya çıkan sorulara cevap bulabilme yeteneğiyle ve bu bağlamdaki rolleri ile ele alınmaktadır (Kearns/Forrest, 2000: 996). Asıl olarak teknolojideki gelişmeler temeline dayanan ve ekonomiye yansıdığına fundamental nitelikte gelişmelere neden olan küreselleşmenin (Auguste, 1998: 16) bu süreçte en hızlı yansıdığı alan kentler olmaktadır. Teknoloji, günümüzde bütün Batı dünyasının ve Amerika kentlerinin yaratıcı yönüyle ilgili önemli faktörlerden biri olarak kentleşmeyi tahrik etmektedir ve kentler artık teknolojik devrimin tam ortasında yer almaktadır (Ruchelman, 2000: 33).

Mal ve sermaye dolaşımının, yeni teknolojilerle ışık hızında yaşandığı kentler, bölgeler de yeni roller ve anlamlar kazanıyor. Bazı

kentlerin, bölgelerin, küreselleşme ile birlikte önemleri artarken bazıları da kayba uğruyor. Kentler arasında bazıları stratejik önem kazanıyorlar. Bunlara *dünya kenti* deniliyor. Birinci dereceden kararların verildiği bu dünya kentlerinin yanında ikincil derece dünya kentleri de oluşuyor. Bugün, kentler, çok farklı konularla ilgili pazar alanlarını aşarak değişik yollarla birbiriyle yarışıyorlar. Kentin dünya ekonomisine eklenme biçimi ve bu süreçteki mekansal fonksiyonlar kentte oluşan yapısal değişiklikleri etkilemektedir. Bu süreçte, küresel sermayeyi çekebilecek alt yapıya sahip olan kentler giderek dünya kent hiyerarşisinde yerlerini alacaktır. Dünya kentlerinin küresel kontrol fonksiyonları kentin yapısında etkin bir şekilde yansıtılırken, dünya kentleri gerek iç göç, gerek uluslar arası göç konusunda odak noktaları olarak öne çıkarmaktadır. Dünya kenti mekansal kutuplaşma, sosyal sınıf kutuplaşması gibi sanayi kapitalizminin çelişkilerine sahne olmaktadır. Ayrıca, dünya kenti devletin mali kapasitesinin üzerinde sosyal maliyetler yaratmaktadır (Aslanoğlu, 1998: 142).

Dünya kenti kavramından hareketle, küreselleşme karşılıklı etkileşimleri içeren heterojen bir süreç olarak ele alınırsa, bu süreçte yerelliklerin oluşması kaçınılmazdır. Küresel ile yerelin etkileşiminden çok, bu iki kavramın geçişliliğini öne çıkaran bir yaklaşım çerçevesinde bunu küresellikle yükselen yerellik olarak da adlandırabiliriz. Bu geçişliliğin birinci derecede etkilendiği yer ise kentsel mekanlardır ve dünya kenti kavramı bu geçişliliği açıklamaya çalışılan yaklaşımlardan birisi olarak önem taşımaktadır.

II. Modernleşmeden Küreselleşmeye Türkiye’de Kent ve Kentleşme

A) Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Türk Modernleşmesi ve Kent Olgusu

Yukarıda oluşturulan teorik çerçeve bağlamında konuya yaklaşıldığında, Türkiye’nin modernleşmesinin hem uzunca bir

geçmişe sahip olduğu, hem de gecikmiş ve zorlu bir modernleşme olduğu görülebilir. Bu halde, söz konusu gecikmişlik nasıl aşılacaktır; yerelle modern nasıl bağdaştırılabilecektir ya da küresel karşısında bu bağdaşmanın durumu ne olacaktır? Bu soru ve sorunların yanında, ayrıca Türkiye'nin Batılılaşma/modernleşme girişiminin en temel eksikliği, yani tarihsel gelişme içinde kapitalist bir sosyo-ekonomik taban kurulmadan, ona özgü kurum ve davranışların adaptasyonunun, bir başka deyişle sanayileşmeden modernleşmenin, daha yalın bir ifade ile üretmeden tüketmenin ülkeyi içine soktuğu tıkanıklık nasıl aşılacaktır. Aslında bu sorulara verilecek cevaplar, bir modernleşme ögesi olarak Türkiye kentleri ve kentleşmesinin temel sorunları ile de yakından ilgilidir. Çünkü, temelsiz ve sanayileşmeye paralel olmayan bir modernleşme süreci diğer faktörlerin yanında kentleşme ile ilgili önemli sorunlara da kaynaklık etmektedir.

İlk önemli belirtileri 18. yüzyılın sonlarına kadar götürülebilecek Türk modernleşmesi, doğrusal bir okumayı yetersiz ve anlamsız kılacak denli sapmalar, çelişkiler ve gerilimlerle örülü bir süreçtir. Çoğunlukla Batılılaşma çabalarıyla özdeşleştirilse de en azından başlangıçta Osmanlı Devleti'nin Batı'ya karşı kendini savunma ve ona rağmen var olma mücadelesinin stratejik zorunlulukları olarak gündeme gelmiştir. Şerif Mardin'in ilk radikal modernleşme adımı nitelediği matbaanın Osmanlı'ya girişi (1727) bir kenara bırakılırsa, modern anlayış ve tekniklerin belirli bir sistematik dahilinde kurumsallaştığı ilk alanlar askeriye ve eğitim olmuştur. Bu durumun önemli bir gerekçesi de sınıfsal varlığının güvencesini ezel-ebed devlet ideolojisinin sürdürülmesinde ve farklı bağlamlarda yeniden üretilmesinde gören Osmanlı bürokrasisinin çağdaşlaşma reformlarının tek ölçüt ve amacını devletin kurtarılması olarak belirlemesidir. Öte yandan Batılı anlayış ve yöntemlerin öncelikle bu iki alanda kurumsallaşmasının geç Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi siyasalarında modernleşme reformlarını yürütecek olan güçlü, merkezileşmiş bir askeri ve sivil bürokratik zümrenin oluşmasında büyük etkileri olmuştur.

19. yüzyılın sonlarına doğru gelindiğinde geleneksel ve modern kurumlar, değerler ve tehayyül dünyaları arasındaki çatışmalar,

kamusal hayatın hemen her kesitinde kendini hissettirir olmuştur. Ne ki, 1923'le birlikte Cumhuriyetçi söylem ve politikaların kurucu paradigması haline gelen modernleşme, bir zamanların Batı karşısında devleti kurtarma projesinin parçası olmaktan Batı ailesine dahil olarak çağdaşlaşmayı öngören yeni devletin asli ideolojisi konumuna evriliyordu (Kaliber, 2002: 107). Son tahlilde, Avrupa'nın model olarak alındığı modernleşme, bürokrasinin üst kademelerine yeni bir meşrulaştırma ve hedef (devlete hizmet) sağlamıştır (Karpaz, 2002: 163).

Osmanlı Devleti'nde 18. yüzyılın ilk yarısında başlayan, ama asıl olarak 19. yüzyılda gelişen Batılılaşma hareketlerinin, Cumhuriyetin kuruluşuna kadar uzanan yaklaşık 150 yıllık süre içinde belirginleşen iki genel özelliği olduğu söylenebilir. Bunlardan ilki, devletin korunup kollanması ve ihya edilmesi türünden pratik bir amacın, başlangıçtan itibaren Batılılaşma hareketlerine yön veren temel saik olmasıdır. Bu durum, Batıcı siyasi düşüncenin uygulamaya dönük veya aplikatif bir zihniyet yapısı içinde gelişmesine yol açmıştır. İkinci olarak, başlangıçta kısmi amaçlarla ortaya çıkan Batılılaşma hareketlerinin, giderek bir topyekün Batılılaşma hamlesine dönüşmesi söz konusudur. Bu süreç, Batılılaşma'dan Batıcılık'a, bir yöntem olarak Batılılaşma'dan, bir program olarak Batıcılık'a geçiş olarak adlandırılabilir (Toker/Tekin, 2002: 82). Bir imparatorluğun çöküşü, cumhuriyetin kuruluşu ve nihayet takviyesi olarak gelişen bir sürece eşlik eden Türk batılılaşma ideolojisinin, Batı'ya ilişkin algısının eksikliğinden söz edilemez (Çiğdem, 2002: 71) ve bu anlamda, Türkiye örneğini inceleyenlerin çoğu, Osmanlı modernleştiricileriyle Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucuları arasında bir süreklilik olduğunu kabul ederler. İlber Ortaylı bu bağlamda Tanzimat devrinin modern Türkiye'nin oluşumundaki payın büyüklüğüne (Ortaylı, 1995: 25) vurgu yapmaktadır. Tanzimat'la başlayan bu değişim-dönüşüm süreci Osmanlıdan Cumhuriyete ekonomik, sosyal ve siyasi-idari bir geleneğin miras olarak kalması gibi bir sonucu da beraberinde getirmiştir. Bu mirasın en belirgin yönlerinden birini ise, Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne yaşanmakta olan modernleşme çabaları oluşturmaktadır.

Kentli niteliği ağır basan bir toplum olan Osmanlı-Türk toplumunda da kentler diğer toplumlardakine benzer fonksiyonları görmekte birlikte bu fonksiyonun 19. Yüzyıla gelindiğinde oldukça çeşitlendiği göze çarpmaktadır. Bu çeşitliliğin artmasında iç ve dış bir çok faktör etkili olmuştur. İlk olarak, Avrupa'da ortaya çıkan teknolojik-ekonomik ve politik-ideolojik gelişmelere paralel olarak belirginleşen sanayi toplumu nitelikleri, son tahlilde Osmanlı-Türk toplumu üzerinde ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi-idari boyutlu olarak etkin olmaya başlayınca, sonuçta bu süreçten en hızlı ve yoğun etkilenen birimler, bir modernleşme ögesi olarak kentler olmuştur. Ekonominin, yönetimin ve kültürün merkezi olarak Osmanlı kentleri, klasik dönem kurumlarının işlevsiz hale gelmesine de paralel olarak, hızla değişim sürecine girmiştir. Osmanlı sisteminin 1838 İngiliz Ticaret Anlaşması'yla simgelenen dünya ekonomisine açılışı ve 1839 Tanzimat Fermanı'yla simgelenen yeni yönetim biçimi arayışları, 19.Yüzyılın ikinci yarısında kent yapısında önemli dönüşümlere yol açmıştır. 1838 ve 1839 tarihleri önemli kurumsal değişimleri belirliyor görünse de aslında daha önceki değişim birikimlerinin sonuçlarıydı. Yeni benimsenen ekonomik ilişkiler ve yönetim biçimi, yeni kent merkezleri, yeni bir altyapı ve yeni kurumlar gerektiriyordu. Bu dönüşüm, kadılık, ihtisap ağalığı, mimarbaşılık gibi geleneksel Osmanlı idari kurumları yoluyla sağlanamaz, gerekli altyapı dini vakıflar aracılığıyla kurulamazdı. Bu ulusal kurumlar sadece yapısal açıdan yetersiz değildi; 1840'larda dönüşümlerin baskısıyla çökmüşlerdi. Hem geleneksel sistemin çöküşü, hem de yeni doğan ihtiyaçlar yeni yönetim biçimlerini ve kent gelişimini denetleyecek yeni bir sistemi gerektiriyordu (Tekeli, 1996: 19).

19. yüzyılda, Osmanlı İmparatorluğu'nda merkezîyetçi devlet felsefesi ve eğilimi egemendi ve modernleşme, bürokratik örgütlerin büyümesine neden olmuştur (Ortaylı, 2000: 231). Bu durum merkezi yönetim için olduğu kadar kent yönetimleri içinde geçerlidir. Tanzimat ve sonrasında ortaya çıkan reform ve islahat çabaları bu anlamda kentlerde de etkili olmuş ve sonuçta Batı Avrupa kentlerinin nitelikleri ve sanayileşmeye paralel ortaya çıkan kentleşme olgusu ile tam örtüşmese de benzer ihtiyaçlar ve değişiklikler gündeme

gelmiştir. Batılı ilkelere ve uygulamalara göre yapılan düzenlemeler, Osmanlı kent alanına ve bunun dönüşümüne ilişkin daha global düşüncelere varmayı sağlayacak bazı dikkat çekici özellikler taşımaktadır. Kent modernleşmesine kuşkusuz sağlıklı işleyiş, ama aynı zamanda ve belki de özellikle estetik adına başvuruldu (Yerasimos, 1996: 3). Bunun yanında, sözü edilen ihtiyaç ve değişiklikler ilk olarak, ekonomik, sosyal ve siyasi-idari değişime paralel olarak yerel yönetim hizmetlerinin durumu ile de yakından ilgilidir. Yukarıda sözü edilen ve Batılı anlamda yerel yönetimlerin kurulmasını gerektiren nedenlerin önemli bir bölümü kentlerle ilgilidir. Bu ilgililik daha sonraki aşamada ise, tarım toplumundan sanayi toplumuna geçen Avrupa'nın Osmanlı- Türk toplumuna etkileri anlamında, kentleşme olgusu boyutunda kendini göstermeye başlayacaktır. Bu anlamda, bir geleneğe ve tarihi süreklilik niteliğine sahip olmasa da, Tanzimat sonrası dönemde bir yerel yönetim- kent etkileşimi ve sürekliliğinden söz edilebilir. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e uzanan çizgide özellikle kentsel yönetim birimleri olan belediyeler bazında gündeme gelen yerel yönetim kurumu oluşturma çabaları bu etkileşimi belirginleştirmiş ve Osmanlı-Türk kentlerinin klasik dönemdekinden oldukça farklı niteliklere bürünmesini beraberinde getirmiştir.

Burada, bu değişim ve dönüşüm sürecinin bazı temel noktalarını ele almakta yarar vardır. Osmanlı kentinin 19. Yüzyılda geçirdiği dönüşümün önemli bir yanını, İmparatorluğun ekonomik yapısındaki değişimler ve buna koşut olarak gelişen *milletler* arası ve *sınıflar* arası farklılaşma biçimi ve nitelikleri oluşturmaktadır. Avrupa'da kapitalizmin gelişerek sanayi devrimini gerçekleştirmiş olması ve bu gelişmeler sonucunda Osmanlı devleti üzerinde aşama aşama kurulan emperyalist denetim, Osmanlının iç dinamikleri ile birleşerek önemli yapısal değişimlere neden olmuştur (Tekeli, 1982: 27). 19. yüzyılla birlikte geleneksel kurumlar iç ve dış nedenlere bağlı olarak yozlaşmaya başlamış ve İmparatorluk üzerinde Batı'nın ekonomik etkisi ile yerel kurumları da içeren bir dizi değişiklik gündeme gelmiştir. Özellikle kıyı kentlerinde, bazı ürünlerin dış satımı, buna karşılık moda olmaya başlayan batı kaynaklı ürünlerin dış

alımı esasına dayalı bir ticaret başladı. Bu etkenle canlanan kıyı kentleri hem şekil, hem işlev değiştirmeye başladılar. Bu yerleşim merkezlerinde değişen işlevlere koşut olarak yeni yerel gereksinimler ortaya çıktı ve bununla ilgili düzenlemeler bir zorunluluk haline geldi (Göymen, 1997: 18).

Bu değişmelerin en etkin olarak yansıdığı alanlardan birisi ise, özellikle genelde yönetim, özelde ise yerel yönetimle ilgili olarak, kentler olmuştur. Ekonomik ve ticari hayatın kazandığı yeni boyutlardan Tanzimat'ın getirdiği bürokratik yapının etkilerine, yeni ekonomik ilişkiler içinde Batı kültürüne yönelmenin getirdiği tüketim kalıpları ve yaşam biçiminden ortaya çıkan yeni nitelikli yerel yönetim hizmetleri ihtiyacına buna yönelik yapılanmalara kadar, kent bu değişim ve dönüşüm sürecinden oldukça yoğun bir şekilde etkilenmiştir. Bu bağlamda da eski kurum ve yapılar nitelik ve işlevlerindeki değişmeye paralel olarak ve reform çabalarının bir parçası olarak yeniden düzenlenmiş, modernleştirme sürecinin önemli bir boyutunu oluşturmuşlardır (Ökmen, 2003: 187).

Osmanlı İmparatorluğu'nun modernleşme ve batı tipi modern devlete geçiş yönünde gözle görülür çabalara giriştiği Tanzimat döneminde, bu çabaların formu ve yapısı bakımından kent, devletin öncelikli ilgi alanı durumuna gelmiş ve kanunları, müdahale mekanizmalarını ve kentsel yönetimi oturtmanın öncelikli gerekçesini oluşturmuştur (Yerolimpos, 1996: 31). Kısacası, Avrupa örneğinde ülkenin belli başlı büyük kentlerinde kurulan belediye örgütleri, beraberlerinde yeni sorunlar getirmekle birlikte, dönem öncesinde, vakıflar ve yöneticiler tarafından şöyle ya da böyle yürütülen bazı önemli hizmetleri üstlenmişler, eksikliklere, imkansızlıklara rağmen, kent yönetim sürecinde ve kentleşmede etkin olmuşlardır. Bu etkinlik, I. Meşrutiyet'in ilanından sonra gözle görülür şekilde karşımıza çıkmaktadır. Dönem içinde belediyeler, beledi kolluk, imar denetimi gibi geleneksel görevlerin yanında, kentlerin ekonomik yaşantısını düzenleyen, koruyucu yapıcı hizmetleri üstlenmiştir. Kentlerin ekonomik hayatının düzenlenmesinde, temizlikle ilgili hizmetlerin görülerek, yasakların uygulanmasında etkili olmuşlardır.

Osmanlı kentinde devletin varlığı ve gücünün hissedilirliği klasik dönemden Tanzimat'a geçişte ve sonrasında artmıştır. Merkezîyetçilik- adem-i merkezîyetçilik ilişkileri bağlamında Halil İnalçık, siyasi tarih bakımından Sened-i İttifak, büyük ayanın devlet iktidarını kontrol altına alma teşebbüsünü ifade eder. Gülhane Hattı ise ona karşı Padişah'ın mutlak otoritesini savunarak merkezîyetçi devlet idaresinin, başka deyimle bürokrasinin mutlak bir şekilde el koymasını ifade eder. Bir başka açıdan bakılırsa, birincisi gelenekçi, diğeri moderndir (İnalçık, 1996: 343), yorumunu yapmaktadır. Bu niteliğin doğal olarak yansıdığı alanların başında kentler gelmektedir. Osmanlı kentlerinin gelişimi, bütünüyle Osmanlı devlet teşkilatına bağlıdır; tabii ki lineer olarak değil, ama o düzenin bir çok çelişkisiyle birlikte: Kimi zaman zanaatkarların eski lonca düzenini ve kurumların merkezîliğini koruması için, kimi zaman uluslar arası ticaretin serbest kılınması ve yöre paşalarının özerkliği için yapılan çelişkili mücadeleler ile iç içe geçmiş olarak (Cerasi, 1999: 47). Kentlerde devletin etkinliğinin bir yönü olarak 19. Yüzyılda yerel yönetim denemelerini de eklemek gerekir. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e yerel yönetim kurumlarını oluşturup kurarken bile bütün merkezîyetçiliği ile devlet kente egemendir, yön verendir. Üstelik bu nitelik, merkezîyetçilik çağında adem-i merkezîyetçi uygulamalar görüntüsü verilmek suretiyle egemen kılınmaktadır.

Avrupa'da sanayileşme- kentleşme sürekliliği bağlamında ortaya çıkıp, gelişen kentleşme olgusunu bu dönem Osmanlı kentleri için varsaymak doğru olmasa bile en azından etkilenme anlamında bir hareketliliğin başladığı söylenebilir. Bu hareketliliğin temel noktalarını ise Avrupa ile ticaretin artması, yerel yönetim kurumlaşmaları ve yavaş yavaş kurulmaya çalışılan sanayi kuruluşları gibi konular oluşturmaktadır. Diğer iç ve dış etkenlerle birlikte bu dinamikler Osmanlıda kentleşmeyi başlatmamışsa da ilk belirtilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur denilebilir. Bu nitelik Cumhuriyet dönemine de yansiyacak ve 1950'li yıllara kadar hemen hemen aynı niteliklerle var olacaktır. Bu yıllardan sonra ise Türkiye'de kentleşme farklı çizgi ve niteliklerle gündeme gelecektir Osmanlı devletinde, gerek siyasi-idari anlayış ve yapılanmalar, gerek yönetimin bir parçası

olarak yerel yönetimlere ilişkin kurumlaşmalar ve gerekse bu kurumların mekansal boyutunu oluşturan kentlerin durumuna ilişkin gördüğümüz niteliklerin, Cumhuriyete geçişle birlikte kopma niteliğinde bir değişime uğradığını söylemek oldukça güçtür. Tam aksine, kırılmalarla birlikte, bir eklemelenmenin söz konusu olduğu söylenebilir. Bugün, siyasi-idari, sosyal ve kültürel birçok yönü ile bu *devraldığımız miras* bir gerçeklik olarak karşımızda durmaktadır.

B) Kent ve Kentleşmenin Temel Nitelikleri ve Sorunları

Türkiye'de kentleşme, bazı farklılıklara rağmen, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kentleşme süreçlerine benzemektedir. Bu benzerlik-farklılık niteliklerinin temel parametreleri ise, *Batı-Batı-dışı ayrımı*, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, sanayileşme-kentleşme sürekliliği, yerel yönetim- kent sürekliliği ve sanayi toplumu gibi kavramlaştırmalarla yakından ilgilidir. Bu anlamda ne Osmanlı öncesi, ne Osmanlı ne de Cumhuriyet döneminin ilk yıllarından 1950'lere kadar, Türk toplumunda kentleşme olgusundan söz edilemez. Bu dönemlerde kent vardır, kentlerin nüfusunun artması da vardır ama kentleşme olgusu yoktur. Çünkü kentleşme, yukarıdaki parametreler de göz önünde bulundurulmak üzere, sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplumda artan oranda örgütlemeye, uzmanlaşmaya ve insanlar arası ilişkilerde kentlere özgü değişikliklere yol açan nüfus birikimi süreci (Keleş, 1998: 80) olma gibi bir içeriğe sahiptir.

Türkiye'de kentleşme deneyinin başlayışını 19. yüzyılın başlarına götürmek olanağı vardır. Osmanlı İmparatorluğunda Batıya açılma ve kapitalistleşme sürecinin başlamasına koşut olarak, Türkiye'de hem kentsel nüfus artmaya ve hem de kentlerin yapısı dönüşmeye başlamıştır. Nitekim 19. yüzyılın ikinci yarısında İmparatorluğun kent yönetiminin geleneksel yapısının yetersiz kalarak Belediyelerin kurulmaya başlaması bu değişmelerin sonucudur. Kurtuluş Savaşı sonrasında Osmanlı Devleti'nin yerini Cumhuriyet

Türkiye'si alınca, bazı değişikliklerle de olsa yerel yönetim-kent konusundaki gelişmeler devam etmiştir. Yine Cumhuriyet Türkiye'si, dışa bağımlı bir ekonomiyi ve bunun mekansal örgütlenme biçimini yadsımıştır. Başkentini, İstanbul'dan Ankara'ya taşıyarak iç pazarını bütünleştirecek bir demiryolu programını uygulamıştır. Bunun paralelinde ulusal bir burjuvazi yaratmak ve bunun Batıya açık kültürünü ve yaşam biçimini kurmak istemiştir. Bu kültürün kurulmasında da 1930'larda çıkardığı Belediyeler Yasasıyla belediyelere ve kent planlamasına önemli işlevler yüklemiştir. 19. yüzyıl başından, II. Dünya Savaşı sonuna kadar devam eden bu kentleşme ve kentlileşme süreci, çok yavaş bir süreçtir. Bu yavaş süreci toplumun geliştirilen kurumsal yapısı içinde denetim altına almak olanağı bulunabilmekte, kentleşme çok önemli ve baş edilemez bir sorun olarak ele alınmamaktadır. II. Dünya Savaşı sonrasındaki kentleşme hızı, tüm ülke kentlerinde % 6 dolaylarına çıkarak bir kalite değişikliği göstermiş ve bir toplumsal sorun olarak algılanmaya başlanmıştır (Tekeli, 1982, 331).

Ekonomik, sosyal ve siyasal bir çok nedene bağlı olarak Türkiye'de kentleşme olgusu, 1950'lerde belirginleşmeye başlamıştır. Türkiye'deki sosyo-ekonomik gelişmeler içinde kentleşme olgusu oldukça yeni sayılır. İster ekonomik kavramlarla, isterse sosyolojik olarak ifade edilsin, kentleşme 1950'lerde başlayıp gelişen bir olgu olmuştur. Bunun birtakım ekonomik sosyal ve siyasal nedenleri bulunmaktadır. Türkiye'de kentleşmenin nedenleri, farklı şekillerde gruplanmaktadır. Bunların başında *itici-iletici-çekici güçler* şeklindeki gruplama gelirken, itici güçlerle, tarımsal yapıdaki değişme, kırsal alanda nüfus artışı gibi faktörler, itici güçlerle, haberleşme, taşıma imkanlarının artması gibi faktörler, çekici güçlerle ise, sanayi kentlerinin çekiciliği gibi faktörler anlatılmaktadır. Türkiye kentleşmesinde herkesin uzlaştığı faktörlerin başında ise hızlı nüfus artışı gelmektedir. Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren Türkiye'nin nüfusu hızlı bir biçimde artmaya başlamıştır. Ardından 1940'lı yıllarda tarımda traktörün kullanılmaya başlanması, ulaşım araçlarındaki gelişmeler ile 1950'li yıllarda karayolu yapımındaki gelişmeler ve bu arada sanayileşme, Türkiye'de 1950'lerden itibaren kentleşme sürecini

hızlandırmıştır. Dikkat edilirse sanayileşme Türkiye kentleşmesinde uzunca yıllar kentleşmeyi belirleyici bir faktör olmamıştır. Dönemsel bazı gelişmeler dışında ancak 1950'li yıllardan sonra sanayileşme bir kentleşme faktörü olarak ortaya çıkmıştır (Görmez, 1997: 15). Bunun yanı sıra, marjinal toprakların işlenmeye başlanmasıyla verimlilik düşmüş, bu da nüfus patlaması olayının sürekli etkisiyle kentleşmeyi hızlandırmıştır. Karayolu ağının genişlemesi, ulaşım olanaklarının elverişli koşullar içerisinde çoğalması, eğitim ve sağlık gibi ana hizmetlerin nicelik ve nitelik yönünden belirli kentsel alanlarda yoğunlaşması, kentleşmeyi hızlandıran diğer yan etkenler olmuştur (Tolan, 1977: 17).

Türkiye, gelişmekte olan bir ülkedir ve bu özelliği dolayısıyla kentleşme yapısı da Batılı ülkelerden farklı niteliklere sahiptir. Sanayileşme ve teknolojik gelişmenin geç başlaması bu ülkelerden farklılığın en büyük sebebidir. Kentleşme, az gelişmiş ülkelerin özellikle yakın dönemlerde içine girdiği değişme sürecinin en belirgin yönü, aynı zamanda bu değişimin motive edici güçlerinden biridir. Taşıdığı belli başlı özellikler bakımından az gelişmiş ülkelerle yapısal benzerlikler gösteren günümüz Türkiye'si de, hızlı bir kentleşme hareketinde karşılığını bulan bir değişme sürecine sahne olmaktadır. Adı geçen toplumlarda olduğu gibi, Türkiye'de de geleneksel ilişkilerin çözülmesine bağlı olarak beliren ve giderek hızını arttıran bu süreç, toplumun yeniden biçimlenmesi doğrultusunda gelişirken, çeşitli sorunların da kaynağı olmaktadır (Sencer, 1979: 36). Kentleşme salt bir nüfus hareketi değildir. Aynı zamanda, ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasal boyutları olan bir kavramdır. Ekonominin ve toplumun yapısındaki değişikliklerden hem etkilenmekte, hem de onları etkilemektedir (Mengi/ Keleş, 2003: 12).

Sanayileşmiş ülkelerde, sanayinin kentlerde yarattığı çekim ve kırdaki serbest bıraktığı işgücü belirli bir denge yaratırken, sanayileşmemiş ülkelerde kentleşme, kırsal nüfusun itilmesi ile meydana gelmektedir. Diğer gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de durum böyledir. Bu duruma, sanayileşmeye bağlı kentleşme ve sanayileşmeye bağlı olmayan kentleşme

kavramlaştırması çerçevesinde geçiş dönemi kentini ele alan Sjoberg de dikkat çekmektedir. Buna göre Türkiye’de II. Dünya savaşı’ndan sonra, küçük kasaba ve köylerden kentlere akını sanayileşmeye bağlı olmayan kentleşme olarak ele almak gerekir (Sjoberg, 1967: 224). Bu bağlamda Türkiye kentleşmesi, sanayi öncesi kent ile sanayi kenti arasında yer alan ve daha çok gelişmekte olan ülkelerin kentleşme süreçlerine tekabül etmektedir. Türkiye’de kentleşme, diğer gelişmekte olan ülkelerdekine benzer şekilde, sanayileşme ile yakın ilişki içinde olmasına rağmen, sanayileşme ile orantılı bir biçimde gelişmemesi ve sanayileşmenin doğurduğu ihtiyaçlara cevap verememesi nedeniyle sağlıklı ve düzensiz bir biçim almaktadır. Buna, kentleşmenin hızının sanayileşmenin hızını geçmesi de diyebiliriz. Bu nitelik sonuçta, kentleşmenin *sahte, sağlıklı, aşırı ya da çarpık* gibi özelliklerle anılmasına neden olmaktadır. Sanayileşme ile desteklenmeyen kentleşme, başta büyük kentlerimiz olmak üzere göç alan diğer kentleri de ciddi sosyal ve ekonomik sorunlarla karşı karşıya bırakmıştır. Bu olgu, kentleşmeye yüklene pek çok olumsuz faktörü, Türkiye için geçerli kılmazken, kent sorunları, kentlileri, kent yöneticilerini, hatta merkezi yönetimi çaresiz bırakmıştır. Ekonomik, kültürel, toplumsal ve yönetsel sorunlar incelendiğinde, hemen hemen hepsinde Türkiye’nin kent ve kentleşme serüveninin ve kentleşme politikalarının etkisi olduğu görülecektir (Görmez, 2004: 9).

Kentleşmenin bu niteliğiyle ilgili olarak denilebilir ki ülkemizde doğal nüfus artışının yanında köyden kente göç, Türkiye kentleşmesinin önemli niteliklerinden biridir. Türkiye’de kentsel nüfusun hızla artışının ana nedeni kırdan kente göçtür. 1950- 1980 döneminde kentlere her yıl ortalama 350.000 dolayında insanın göç ettiği kestirilmektedir. Bu hesaba göre, bu 30 yılda en azından 10 milyon köylü kentlere göç etmiştir (Kartal, 1992: 21). Yine Türkiye’de, kırsal alanlardan kentlere yönelen nüfus hareketleri ülkenin toplumsal ve ekonomik yapısını biçimlendiren temel öğelerden birisidir. Toplumsal ve ekonomik değişmelerin etkileriyle kırdan başlayarak kentlere yönelen göçler, kentleşme olgusunu karşımıza çıkarmıştır. Kentleşme, toplumsal ve ekonomik değişmelerin bir sonucu olmasına karşılık, Türkiye’nin toplumsal,

ekonomik ve siyasal yapısı üzerinde geniş etkileri olan bir olgudur (Özer, 1990: 170).

Türkiye'de kentleşmenin Batılı sanayileşmiş ülkelerden farklı başka nitelikleri de bulunmaktadır. Türkiye'de kentleşme, büyük kentlerin daha çok büyümeleri biçiminde olmaktadır. Nüfusu 100.000 ve üzeri nüfuslu kentlerin kentsel nüfus içindeki payı giderek artmaktadır. Bunların kentli nüfustan aldıkları pay, 1950'de %43,8'den, 1960'ta %45,34'e, 1970'te %58,5'e ve 1980'de %63,3'e, 1985'te % 64'9'a, 1990'da % 67,4'e, 1997'de % 69'7'ye, 2000 yılında da % 70'e yükselmiştir. Bir başka deyişle, 1960- 2000 yılları arasında artan kentsel nüfusun (34,6 milyon) çok büyük bir çoğunluğu bu büyük kentlerde yerleşmiştir.

Nüfusun, bir yandan büyük kentlere akın ederken, diğer yandan da kentlerin merkezinden çevresine doğru kaçmakta olması, kapitalist ülkelerin kentlerine özgü bir eğilim olmakla bilinir. Ülkemizde de, özellikle varlıklı ailelerin durumları, banliyölerde yerleşmelerine olanak vermektedir. İstanbul, Ankara ve İzmir gibi yerlerde bu eğilim açıkça gözlemlenebilmektedir. Bunun yanı sıra, kentlere göçen yoksul kitlelerden büyük bir çoğunluğu, ucuz toprak bulabilme, imar denetimlerinden kaçabilme kolaylığı gibi nedenlerle, kentlerin çevresindeki gecekondularında yerleşmekte olduklarından, kent merkezinin nüfusu çevredeki yerleşim yerlerinin nüfusundan çok daha yavaş artmakta, hatta azalmaktadır. Bu yayılma, anakentin tümüne hizmet sunması gereken belediyeleri ağır bir yük altına sokmaktadır.

Türkiye'de kentleşmenin bir özelliği de bölgeler arasında farkların bulunmasıdır. Türkiye'de coğrafi bölgeler arasında, hem bugünün büyük ve büyükçe kentlerinin dağılışı, hem de genel olarak kentleşme durumu ve hızı bakımından ayrımlar bulunduğu görülmektedir. Nüfusu 100.000'den yukarı kentlerin yarısından çoğunun, Samsun-Adana arasındaki doğru çizginin doğusunda yer almasına karşılık, bunların büyük kentler içinde en küçükleri olduğu görülmektedir (Keleş, 2006: 62-67). Yine büyük kentler arasında da özellikle nüfusu 1 milyonu geçen ve metropolitan kent nitelikleri kazananlar, artan kent nüfusundan daha büyük pay almaktadırlar. Bu da ülkemizin giderek bir büyük kentler ülkesi durumuna geleceğini

göstermektedir. Bu durumda, geleceğin sorunlarını kestirebilmek için, bugünkü kent sorunlarımızın büyüklüğünü, kentleşmenin çapı ile çarpamak gerekecektir.

1950 sonrasında, sanayileşme çabasında özel girişime önem verilmesi, nüfus artışında hızlanma, ticaret ve sanayideki gelişmeler, tarımda makineleşme, ulaşım imkanlarının artması, çok partili hayata geçiş gibi ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel içeriklere sahip nedenlerle hızla belirginleşen kentleşme olgusu, bu dönemden sonra gerek politikalar ve anlayışlar gerekse sorunlar anlamında Türkiye'nin bir gerçeği olmuştur. Sorunlar, çözümler, çözümsüzlükler ve politikalar bağlamında gösterilen çabaları da bu yönde ele almak gerekir. Kentleşme ile ilgili politikalar da 1960 sonrası planlı dönemle birlikte oluşmaya başlamış ve kalkınma planlarında konuyla ilgili hükümler yer almaya başlamıştır.

Türkiye'de kuramsal bazda görülen kentleşme anlayışına ilişkin aşamalar pratikte bir çok sonucu içermektedir. Batı'nın kent planlaması konusunda geliştirdiği modernite projesinin Türkiye'ye yansımaları üç özelliği ile dört ayrı dönemde ele alınabilir. Bu proje, her dönemde toplumun kente nasıl baktığı, kent planlamasının planlılar ya da ilgili uzmanlarca nasıl algılandığı, uygulamada ne kadar yaşama geçtikleri bakımından ele alınabilir. Dönemleme ise, 19. yüzyılın ikinci yarısından Cumhuriyet'e kadar geçen süre, Cumhuriyet'in ilk yıllarından 1950'li yılların ikinci yarısına, 1950'lerin ikinci yarısından 1980'lerin başına ve 1980'ler sonrası olarak yapılabilir. İlk dönemde Osmanlı İmparatorluğu'na kent planlamasının bir modernite projesi olarak girişi ile Cumhuriyet'in kuruluşundan 1950'li yıllara kadar kent olgusu daha önce ele alındığı için burada 1950 ve 1980'li yıllarda ortaya çıkan temel yaklaşımlar ele alınacaktır.

Türkiye'de kent planlamasındaki modernite projesinin üçüncü aşaması olan 1950- 1980 döneminde bir yandan tek partili siyasal yaşamdan çok partili siyasal yaşama geçilmesi, öte yandan Türkiye'de hızlı bir kentleşmenin yaşanmaya başlaması modernite projesinde önemli değişiklikler ortaya çıkarmıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye modernite projesini yadsınamış ama niteliğini değiştirmiştir. Bu değişiklik temelde çok partili demokratik bir rejime geçilmek

istenmesinden kaynaklamıştır. Bunu dünya siyasi konjonktüründeki değişimlere bağlı olduğu kadar, daha önce de üzerinde durduğumuz, modernite projesinin iç gerilimine de bağlamak olanaklıdır. Bu dönemde modernite projesinin ekonomik boyutundaki değişim tarımsal alanın pazar için üretime geçmesini sağlamak bakımından çok önemli bir gelişme sağlarken sanayi alanında oldukça sınırlı kalmıştır.

Modernite projesi açısından ikinci önemli değişiklik, çok hızlı bir kentleşmenin yaşanmaya başlamasıdır. Bu, modernite projesi bakımından çok değişik sorunlar yaratmaktadır. Cumhuriyetin meşru gördüğü kentsel normlara uygun altyapı ve konut üretiminde hem toplumun, hem de kente yeni gelenlerin kaynaklarının yetersizliği gecekondulu mahallelerini ortaya çıkarmıştır. Hızlı kentleşmeyle birlikte modernite projesinin karşılaştığı tek sorun fiziki çevredeki emrivakiler değildir. Kente kırdan gelen büyük sayıdaki nüfusun modernitenin kalıpları dışındaki yaşantısı, modernistler için bu grupların kentli yaşamla nasıl bütünleştirileceği sorununu ortaya çıkarmıştır. Kente gelen yeni grupların değişik sorunlar yarattığı düşünülmesine karşın, yine de kentleşmeye modernite projesinin gerçekleştirilmesinde bir adım olarak bakılmıştır (Tekeli, 2001: 19-28).

Kentleşme ile ilgili dördüncü dönem olan 1980 sonrasında Türkiye’de modernite projesinin temelde sürdüğü, ancak temelde gerçekleşmesinin devletin yönlendirmesinden çok, büyük ölçüde emrivaki oluşumlara bırakıldığı, bunun da dünyadaki gelişmeler paralelinde moderniteden uzaklaşma eğilimi yarattığı söylenebilir. Türkiye 1980’e kadar korunmuş bir ekonomi içinde ithal ikamesi ile sanayileşme politikası izlerken, bu tarihten sonra dışa dönük bir ekonomi politikası izlemeye başlamıştır. Batı’dan korunmuş bir Batılılaşma değil, Batı’yla bütünleşerek, yarışarak gerçekleştirilecek bir gelişme amaçlanmaktadır. Artık ülke nüfusunun yarısından fazlası kentlerde yaşamaya başlamıştır. Bir önceki dönemde oluştuğunu gördüğümüz gecekondularda yaşayanların ikinci ve üçüncü kuşakları kentte yaşamaktadır. Bu nüfus kentin tüm olanaklarından yararlanmakta, kentsel ranttan pay almaktadır, ama modernite

projesinin beklediği kültürel dönüşümü gerçekleştirememiştir. Böylece moderniteye doğru ilerleyen bir kültürel dönüşüm yerine farklı kanallarda gelişme yolu bulabilen ikili bir kültürel yapının sürekliliği olanaklı olarak görülmeye başlamıştır. Bu dönem gerçekte bir modernite projesi olarak kent planlamasının sahnedeki çekilişini de gündeme getirmiştir. Bunun en büyük göstergelerinden biri de bu dönemde çıkarılan af yasalarıdır (Tekeli, 2001: 32).

1990'lı yıllarda küresel gelişmelerle de birleşen bu iç dinamikler, Türkiye'de kent olgusu ve kentleşmenin gerek teorikteki kavranışı ve gerekse uygulamasında önemli sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Sanayileşmeden sanayi ötesi toplum dinamiklerini doğuran küresel gelişmelerde karşı karşıya kalan Türkiye, kent mekanı ve kentleşme olgusu bağlamında da modern ile postmodern arasına sıkışıp kalmıştır. Modernleşmenin dinamiklerini özümsemeyen oluşunlar kentler, küreselleşme-yerelleşme dinamikleri ve modernizmi aşan yaklaşımlar-pratikler karşısında yetersiz ve çözümsüz kalmıştır.

C) Küreselleşme Sürecinde Türk Kent Yönetimleri ve Bir Dünya Kenti Olarak İstanbul

Türkiye'de yaşanan kentleşme süreci içinde bir yandan kentlerin ölçeği, diğer yandan kentlerin biçimini belirleyen süreçler değişmiştir ve değişmektedir. Bu gelişmeler sonucunda elde edilen bilgi birikimi ve kentleşme sürecinin kavranmasındaki derinleşme, kentsel yönetim konusunda yeni anlayışlara ve arayışlara yol açmaktadır. Yaşadığımız değişim sürecinin çelişkili dinamiğinin en belirgin ve gündelik hayatımızla ilgili alanlardaki tezahürü yerelle küresel olanın karşılaştığı noktada, kentlerde şekillenmektedir. Bu yeni dönemde, küresel-yerel diyalektiği yeni bir sorunsal düzlemine taşınmakta ve kent bu sorunsalın en keskin bir şekilde yaşandığı bir platform haline gelmektedir. Bu süreçte yerellikler oluşmakta, küreselleşme sürecine katılmakta, kimi zaman da karşıt süreçlerin etkisi gündeme gelmektedir. Küreselleşme-yerelleşme etkileşimi salt etki-tepki yaklaşımıyla ele alınamaz, özellikle küresel ile yerelin geçişliliği

sürecinde odaklanması gereklidir. Bu geçişliliğin etkileşiminin yaşandığı yerler olan kentlerde ortaya çıkmışlardır. Küreselleşme süreçleri hem kent içi, hem de kentler arası farklılık alanlarını değiştirmekte, parçalanmayı yoğunlaştırıcı rol oynamaktadır (Aslanoğlu, 1998: 152).

1980'li yıllara kadarki temel nitelikleri ve sorunları yukarıda ele alınan Türkiye kentleşmesi, 1980 sonrası başlayan liberalleşme eğilimleri ve 1990'larda belirginleşen küreselleşme sürecinde iki temel olguyla karşı karşıya kalmıştır. Birincisi, yerel yönetim-kent ve kentleşme olgularının yakın ilişkisi bağlamında ele alabileceğimiz anakentleşme (metropolitanlaşma), diğeri ise kentlerin uluslararasılaşması yani dünya kenti niteliğinin öne çıkmasıdır. Türkiye, 1980'den bu yana önemli bir değişimi yaşıyor. Bu değişim, Türkiye'nin dünya ekonomisi ile olan ilişkilerinin yeniden yapılanmasıyla yakından ilgili. Hızla küreselleşen dünya ekonomisiyle farklı bir düzlemde yeniden eklenilen Türkiye, yol aldığı bu yeni patikada dışarıyla ilişkilerinde yaşanan değişimi doğal olarak içeriye de taşıyor. İçeride de ekonomik, politik, sosyal, demografik alanlarda önemli değişimler gözleniyor (Sönmez, 1996: 48). Bu değişimlerin temel parametresini küreselleşme oluştururken, değişmelerin en hızlı ve kapsamlı olarak yansıdığı alan ise kentler olmaktadır. Yeni süreç, kentleri ve kentleşmeye ilişkin anlayış ve yapılanmaları, nitelikler ve sorunlar bağlamında dönüştürmektedir. Bu anlamda kent ve kentleşme ile ilgili gelişmelerin en yakından ilgili hale geldiği iki olgu ise yönetim ve kent yönetimleridir.

Türkiye'de kentleşme ile ilgili temel sorunlarda önemli bir iyileşme yaşanmadığı gibi, 1990 sonrası belirginleşen sürekli değişim ve dönüşüm sürecinde özellikle anakentleşme, yönetim ve yerel yönetim boyutlu olarak yeni sorunlarla yüz yüze gelinmiştir. Kentlerin giderek artan ölçeği, siyasi-idari yapıdan kaynaklanan sorunların çözülememesi ve yeni gelişmelere uyumlu yapılanmalara gidilememesi sonucu gerek genel olarak yönetim gerekse yerel yönetimlerle ilgili yeni ve önemli sorunlar gündeme gelmiştir. Bu süreçte, ülkemizde, yerleşim sisteminde, ekonomik ve sosyal hayatta yaşamakta olduğumuz gelişmelere ve değişmelere uygun olarak kamu

yönetiminde fert ve devlet ilişkilerinde yeni bir yapılanmaya gidilememiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında nüfusumuzun büyük bir kısmı kırsal kesimde, ancak % 20'si belediye sınırları içinde yaşamaktaydı. Belediye sınırları içinde yaşayan nüfus oranı, 1950'li yıllarda önemli bir ivme kazanarak arttı ve 1995 yılında %76'ya ulaştı. Bugün nüfusumuzun yaklaşık dörtte üçü belediye sınırları içinde yaşamaktadır.

Nüfusun kentlerde toplanmasına karşılık, kentlerin yönetminden sorumlu yönetim birimi olan belediyelerin görev, yetki ve gelirlerinde paralel bir gelişme olmadı, aksine önemli bir zayıflama ortaya çıktı. Çok partili siyasi hayata geçiş, belediyeler ve diğer yerel yönetimler açısından, özellikle hizmet üretimi ve mali kaynak yönünden pek olumlu gelişmelere neden olmadı. Bunun en önemli göstergelerinden biri, belediyelerin bütçe büyüklükleridir. Belediye bütçelerinin genel bütçeye oranı, 1950 yılında %10,33 olduğu halde, bu oran 1965 yılında %8,28'e, 1970'de %6,1'e ve nihayet 1980'de ise, %4,65'e gerilemiştir. 1980 yılında bu oran, Cumhuriyet döneminin en düşük seviyesidir. Kısacası belediyeler, 1960'tan itibaren hizmet üretme ve sunma açısından küçülmüşlerdir. Belediye hizmetlerinin ivme kazanması 1980'den sonra başlamış, ancak bu da kısa sürmüş, 1990 yılından itibaren yeniden zayıflama sürecine girilmiştir (Eryılmaz, 1997: 90). Bu durum, Türkiye'de siyasi-idari yapılanmanın tarihten gelen ve kemikleşmiş önemli sorunları olduğunun göstergesidir. Bu nedenle yenileştirmeye, adem-i merkezileştirmeye yönelik çabalar, kişisel ve konjonktürel kalmaktadır. Zorlama düzenleme çabaları ile sağlanan gelişmeleri bir süre sonra, yeniden kabuğuna çekilme ve eski, merkezileşmiş halini alma refleksi takip etmektedir. Türkiye, dünyadaki gelişme ve değişme eğilimlerine, kendi iç sorunlarını bahane ederek hep tereddütlü yaklaşmaktadır. Avrupa Konseyi'ne üye olan ülkemiz, Konsey'in 1988'de kabul ettiği *Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartını* 1991 yılında onayladı ama dokuz maddesine çekince koymayı da ihmal etmedi. Böylece henüz yerelleşmeye hazır olmadığını ifade etti; bu konuda pek istekli de görünmüyor. Merkezi devlet organları, belediyelerin geliştirilmesine endişe ile bakıyor. Özeklik Şartı'nı kabul eden fakat bazı çekinceler

koyan Türkiye, kendi özel ekonomik, siyasal ve sosyo-kültürel koşullarının durumuna göre ve küreselleşmeyle gelen yerellik anlayışına uygun olarak bazı hukuki düzenlemeler yapmalıdır. Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı, önemli demokratik katkılar içeren bir uluslar arası belgedir. Türkiye'nin de imzaladığı bu belge, eksiklik ve uygulamadaki aksaklıklara rağmen Türk yerel yönetim sistemi açısından önem taşımaktadır. Türkiye'nin özellikle yerel bazda karşı karşıya olduğu, çevreden altyapıya, konuttan ulaşımaya kadar birçok sorunun çözümünde yerel yönetimlerin bu özerk niteliği çok önemlidir.

Türkiye ise, yönetim bakımından bütün ağırlığını merkezi idare kuruluşlarını modernleştirmeye ve yaygınlaştırmaya verdi. Merkezi yönetim kuruluşlarının büyümesi ve güçlenmesi, yerel yönetimlerin görev, yetki ve kaynaklarından kısılarak yapıldığı için mahalli idarelerin bir bütün olarak zayıflatılması sonucunu ortaya çıkardı. Belediyeler, kentlerin yönetiminde etkisiz halde bırakıldıkları için rant paylaşımı kolaylaşmış, bu paylaşımında güçlü olanların daima kazançlı çıktıkları görülmüştür. Belediye sınırları içindeki hazine arazileri belediyelerin yönetimine verilmiş olsaydı, belki bugünkü gibi arazi yağmalanması ortaya çıkmaz, çarpık kentleşmenin bir ölçüde önüne geçilebilirdi. Bugün, kentlerimizdeki mevcut çarpıklık, belediye yönetimlerinin düzenleyici ve hizmet sunucu olarak yeterince örgütlenememesi, kaynak oluşturamaması gibi nedenlere dayanmaktadır.

Küreselleşme sürecinde Türkiye'de kentleşme ile ilgili sorunlar özellikle yönetim ve yerel yönetim boyutunda daha da artmıştır. Bugün kentlerimizin idaresinde bir yönetim boşluğu ya da yönetilememe olgusu yaşanmaktadır. Kentlerimizi önce yönetilebilir hale getirmek zorundayız. Kentlerimizi, orada yaşayan insanlar yönetmeli ve biçimlendirmelidir. Her kentin farklı bir kimliği, ruhu ve estetiği olacaktır ve olmalıdır da. Kentlerimizin kaybettiği kimliğini ve estetiğini kazanmasında onlara yardımcı olabilecek en önemli organlar, belediyelerdir. Belediyeler, kentlerin yönetiminde temel aktörler olarak kabul edilmeli; yetki, kaynak ve organları yeniden tanımlanmalıdır (Eryılmaz, 1997: 99). Merkezi yönetim- yerel

yönetim karşıtlığı ve ayrımı yerine, işbirliğine dayalı bir anlayış hayata geçirilmelidir. Sivil toplum örgütleri ve yerel yönetim ilişkileri, denetim, hizmete katılma ve onları yönlendirme gibi öğeler açısından uygulanabilir kılınmalıdır.

Küreselleşme süreci, bu yönetim ve hizmet sunma sorunlarının ötesinde bir çok sorunu da belirginleştirmiştir. Gerek gelişmiş ülkelerde, gerekse gelişmekte olan ülkelerde, kentlerin bugün karşılaştıkları sorunlar, gerekli tedbirler alınmadığı takdirde, insanoğlunun yaşama mücadelesinde önemli riskler meydana çıkaracak niteliktedir. Bunlar, ulusal, bölgesel ve hatta küresel ölçekte önemli istikrarsızlıklara neden olacaktır. Konut sıkıntısı, gecekondulaşma, yoksulluğun ve suç oranlarının artması, zengin ile fakir arasındaki uçurumun büyümesi, sağlık sorunları, altyapı yetersizliği, trafik, çevre kirliliği, yeşil alanların azalması, mevcut yapı stokunun eskimesi, yabancılaştırma vb. sorunlar, dünyada bütün kentlerin karşılaştıkları ortak problemlerdir.

Yerleşim birimleri arasındaki nüfus hareketleri, ulaşım imkanlarının gelişmesi sonucu, hızlı bir artış göstermektedir. Nüfusun, mal ve hizmetlerin hareket kabiliyeti, önceki dönemlere göre daha fazla artmıştır. Kent, kasaba ve köy yerleşimleri arasında mal, hizmet ve insan hareketlerinin artması, yerleşme ve barınma sorunlarının bir bütün olarak ele alınmasını ve makro ölçekte uygulanabilir politikalar üretilmesini gerektirmektedir (Eryılmaz, 1996: 179). Küreselleşmenin, özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin kentleşme sorunlarını arttırıcı etkisinin gerekli kıldığı bu küresel politikalar ihtiyacının en açık örneğini HABİTAT toplantısı oluşturmaktadır. Başarısı ve sonucundan öte, böyle bir toplantı küreselleşme-kentleşme ve yerellik ilişkisi bağlamında önemli bir örnek oluşturmaktadır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, ekonomik, sosyal ve siyasi-idari anlayış ve yapılanma geleneği ile yakından ilgili Türkiye kentleşmesinin sorunları sürekli değişim ve dönüşüm sürecinde daha da artmıştır. Bilgi toplumuna doğru yaşanan gelişmeler ve küreselleşme sürecinin gerektirdiği, teknolojik, siyasi- idari, beşeri ve sosyal atılımlar yapılamadığı ve yapılanmalara gidilemediği için, bu yeni süreçte de Türkiye negatif dışsallıklara mahkum olma noktasında

bulunmaktadır. Olumlu adımlar atılmayıp, mevcut durum korunmaya çalışılmış, küreselleşmenin olumlu yönlerinden yararlanılamadığı gibi, olumsuz ve sorunlu nitelikteki sonuçlardan etkilenmek de kaçınılmaz hale gelmiştir. Türkiye, bu süreçte gerek anlayış gerekse kurumlar bazında, küresel olanı anlayıp yereli yaşamak felsefesine dayalı yeniden yapılanmaya gideceği yerde, hem siyasi-idari, hem de ekonomik ve sosyal anlamda sürekli içine kapanmakta, kabuğuna çekilmeyi tercih etmektedir. Nedenleri ve arka planını daha önce ele aldığımız bu anlayış ve yapılanmadan doğal olarak en fazla etkilenen kurumlar da kentler ve kent yönetimleri olmaktadır. Bu ise kentleşme de içinde olmak üzere pek çok soruna kaynaklık etmektedir.

Yaşanmakta olan küreselleşme sürecinin kentleşme bağlamında ortaya koyduğu ikinci sonuç ise, kentlerin uluslararasılaşması ile ilgilidir. Kentlerin bu uluslararasılaşma ya da *dünya kenti* olma niteliği küreselleşme sürecinin en önemli sonuçlarındanidir. Bu süreçten doğal olarak Türkiye de etkilenmektedir ve dünya ile ilişkilerde ortaya çıkan bu yeni durumun Türkiye'de yansıdığı ilk alan İstanbul olmaktadır. Tıpkı suya atılan bir taşın oluşturduğu iç içe dalgalar gibi, en iç halkayı İstanbul oluştururken, sonraki halkalardan İstanbul'dan etkilenen bölgelerin sırasını ve etkilenme derecelerini gösteriyor. Ancak bu etkilenmeyi yalnızca olumsuz olarak ele almamak gerekir. Dünya ekonomisinin küreselleşen bir dünya içinde yeniden yapılanması İstanbul'un gelişmesinde yararlanılabilecek fırsatlar getirmektedir. Tek pazarı gerçekleştiren Avrupa Topluluğu, ulaşım ve haberleşme altyapısını yeniden düzenlerken, zaman-uzaklık ilişkilerini değiştiriyor; İstanbul'u, Avrupa'nın oluşmakta olan yeni ulaşım ağı ve metropoller hiyerarşisi içinde kendisine yer arama durumunda bırakıyor. Sosyalist bloğun çözülmesinden sonra, gerek Karadeniz çevresindeki ülkelerle gerekse Türki cumhuriyetlerle kurulan ilişkiler İstanbul'a yeni uluslar arası işlevleri yüklemeye olanağı getirmektedir (Tekeli, 2001: 88).

Küreselleşme ile ilgili uluslar arası düzeydeki çalışmalarda, İstanbul'a ilişkin yapılan değerlendirmeler de zaten bu yöndedir. Bu çalışmalardan birinde, küreselleşmenin zorlukları başlığı altında İstanbul, Doğu ile Batı arasında bir bağ olarak ele alınıyor ve bu

geleneksel rolün bugün yeniden canlandığına dikkat çekiliyor (Taylor/Walker, 2001: 42). Bu süreçte İstanbul anakentleşme ya da metropolitanlaşmanın getirdiği bir çok sorunla karşılaşmakla birlikte bazı avantajlarla da karşı karşıyadır. Dünya sisteminin şu andaki görünümünde kentlerin gelişimi ve özellikle İstanbul'un konumu öyle ki, yakın gelecekte şehrin gelişme çizgisi önemli bir dönüşüme uğrayabilir, ayrıca bu dönüşüm kentin global statüsünü yükselterek kaynakları çoğaltacak çok önemli bir fırsat yaratabilir. Bu fırsatı kullanmamak, yeniden dağıtıcı politikaların dar trade-offlar içinde hapis kalması ve daha kötüsü, gerek kent gerekse ülke açısından bir ölçekte dışlanma anlamına gelebilir. Kısa dönemde bu fırsatı kullanmaya yönelik girişimi popülizm adına reddetmek, uzun dönemde, hem İstanbul hem de Türkiye için çok maliyetli olacaktır (Keyder, 1992: 81). Keyder'e göre, diğer küresel kentlerden farklı olarak, İstanbul her zaman bir dünya kenti olmuştur; bin beş yüz yıldan fazla imparatorluk başkenti olan bu şehrin efsanevi görkemini, önce Avrupa, ardından da Balkanlar Ortadoğu haset dolu gözlerle izlemiştir.

Küreselleşmiş tüketim kalıplarının ve onlara eşlik eden kültürel göstergelerin kucaklanmasıyla ve her tür kültürel akımın ülkeye taşınmasıyla piyasa düzeyinde ortaya çıkan hatırı sayılır dönüşüme rağmen, İstanbul'da olup bitenler küreselleşmenin ekonomi politikası açısından hazin bir yetersizlik içindedir. Üretim ve istihdam alanlarında, geleneksel küresel kent modelinde öngörülen türden bir maddi değişim, İstanbul'da ancak ağır ağır yürümektedir; denebilir ki, belki de farklı türden sonuçları olacak farklı bir ekonomik küreselleşme biçimi yaşanmaktadır (Keyder, 2000: 9, 25).

İstanbul'un küresel kent olma durumu, üç yönlü olarak ele alınabilir. Küresel, ulusal ve yerel dinamikler ile bunların etkileşimi. Esas olarak İstanbul belki uluslar arası sermaye piyasasının yerleşmek istediği bir mekan olabilir. Ama, acaba, İstanbul kentinin kendisi, ulusal ve yerel dinamikleri itibariyle böyle bir mekan olmaya aday mı, ya da hazır mı? Kentsel düzeyde gözlenen eğilim bir küçük girişim metropoliten kenti olan İstanbul'un yağ lekesi formu biçimde büyümeye hızlanarak devam etmesi sonucunu gündeme getirmektedir

(Köksal, 1993: 50- 54). Bu süreçte İstanbul'un kullanabileceği bir çok avantaj da vardır ve bunların başında tarihsel olan avantajlar gelmektedir. 19.Yüzyıl sonu ve 20. Yüzyıl başlarına İstanbul'un Karadeniz ve Ortadoğu'ya yönelik bir merkez olduğu görülmektedir. Kentin bugünkü konumu ise tarihsel avantajlarına ek olarak daha geniş bir etkileme alanına sahip olmasını getirmektedir. Teknolojik gelişme, kontrol ve tekinin geniş çevrelere yayılmasını mümkün kılmaktadır. Günümüzde dünya ekonomisinin işleyişi, İstanbul'un dinamiklerini ve geleceğini farklı bir biçimde ele almanın gereğinin ortaya koyuyor (Keyder/Öncü, 1993: 28).

Kuşkusuz, İstanbul'un günümüzde her ülkenin en büyük kentinde olduğu gibi önemli ölçüde uluslar arası işlevi vardır. Ama *dünya kenti* olmak denildiğinde bu ilişkilerde kapsamlı bir nitelik değiştirmesi amaçlanmaktadır. Dünya kentinin ayırıcı özelliği, çok uluslu sermayenin toplandığı, düşünce, karar ve örgütlenme üreten merkezler olmasıdır. Bir dünya kenti, etkisi altında bulunan uluslar arası bir alandaki üretim ve dağıtımı örgütlemekte ve bunların gerektirdiği uluslararası hizmetleri üretmektedir. Bir başka deyişle, kendi etkisi altında bulunan alanlardaki uluslar arası işbölümünü yeniden belirleyici etkiler yaratmaktadır. Bunu gerçekleştirebilmesi için çok uzmanlaşmış, çok farklılaşmış ve çok çeşitlenmiş bir ekonomiye sahip olması gerekmektedir. İstanbul'un bir dünya kenti olması amacını gütmek, gerçekte tek başına çok açık bir amaç olarak görülmeyebilir. Dünya kentleri, etkileri bakımından kendi içlerinde bir kademelenme göstermektedir. İstanbul'un dünya kenti olup olmadığını daha da berraklaştırmak için bu kademelenme içindeki yeri hakkında bazı işaretler vermek gerekir. En üst kademedeki metropoliten kentler, dünyanın üç ekonomik kutbunun finansal merkezleridir. Güçlerini büyük ölçüde bundan almaktadırlar. Bu nedenle de yeni bir ekonomik kutup oluşmadan, bu önemde yeni bir merkez oluşmayacaktır. İstanbul, yarı çevresel bir alanın dünya kenti olacaktır. Bununla birlikte, çevresindeki çok büyük bir alanda kendisiyle yarışan bir başka merkez olmayacağı ve birçok bölgesel birliğin (Balkanlar, Karadeniz havzası, Türki devletler, Ortadoğu) kesiştiği bir nokta olduğundan, ikinci kademe merkez olma şansı

kapalı değildir, ama bu pek çok koşula bağlıdır. Uluslar arası alanlarda çok yönlü bir ekonomik siyasal örgütlenmeyi başarabilme becerisini göstermesi gerekir. Bu yapılamazsa, ancak üçüncü düzeyde bir merkez olabilecektir. Bu kısa çözümleme, İstanbul'un dünya kenti olabilmesi için bazı alt amaçların gerçekleşmesinin gerekli olduğunu göstermektedir (Tekeli, 2001: 92). Bu amaçlar içinde özellikle, İstanbul'un, bir bilim, sanat, kültür, turizm ve spor merkezi olarak öne çıkarılması, uluslar arası sermayenin bu kente çekilmesine koşut olarak İstanbul sermayesinin de globalleşmesi yönünde adımlar atılması, global ve yerel kültürlerin buluşma mekanı boyutunun vurgulanması gibi birtakım amaçlar hızla gerçekleştirilmek durumundadır.

Türkiye'de küreselleşme süreci ve kentleşme kavramlarının kesişimi noktasında İstanbul her şey demek değilse de çok şey olduğu kesin. Çünkü, ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi-idari bütün nitelikleriyle geçmişten geleceğe Türkiye kentleşmesinin sözü edilen süreçteki yansımalarını ağırlıklı olarak İstanbul'da görmek mümkün. Gelişmiş ve gelişmekte olan bağlamında çarpık, sağlıksız ve dengesiz gibi sıfatlarla anılan Türkiye kentleşmesi, 1990'larda küreselleşme sürecinde de bu nitelikleri korumaktadır. Bu bağlamda, yukardan beri ele alınan parametreleri de içerecek bir anlayış ve yapılanma sürecine girilmezse, İstanbul vb. Türkiye kentleri birer Üçüncü Dünya metropolü olmaya mahkum olacak gibi görünmektedir. Ancak, etkin ve kararlı yeniden düzenleme girişimleriyle ve avantajları, fırsatları değerlendirerek bu süreç tersine de çevrilebilir ya da başka bir deyişle tehdit ve tehlikeler, fırsat ve üstünlüğe dönüştürülebilir. Buna İstanbul'un olduğu kadar bütün Türkiye'nin, ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi-idari anlamda ihtiyacı vardır ve sürekli değişim ve dönüşümü beraberinde getiren süreçler bunda araç olarak kullanılabilirdir.

Sonuç ve Değerlendirme

Bir ayağı teknolojik-politik, bir ayağı da politik-ideolojik temele dayalı çifte devrim niteliğinde belirginleşen sanayi devrimi ve sonrasında ortaya çıkan sanayi toplumu ya da modern toplumun en önemli yanlarından birini de kent ve kentleşme olgusu oluşturmaktadır. Modernleşme sürecinde kent, kırdan göç eden yığınların modernite deneyimini yaşadıkları mekandır. Kent bu anlamda modernizmin bir üst anlatısıdır ve kültürün, tutum ve davranışların biçimlendiği alandır. Bu çerçevede modernizm, pozitivist, doğrusal ilerleme ve rasyonel planlamanın egemen olduğu, bilginin ve üretimin standardize edildiği bir süreçtir. Postmodernizm ise bir parçalanma ve yeniden eklemlenme sürecidir. Postmodernite, genel geçerlilik iddiası taşıyan meta anlatıların reddedildiği, çoğulculuğun ve parçalanmanın kabul edildiği farklılıkların vurgulandığı bir durumu ifade etmektedir. Postmodernizm, kenti, farklılığın ve çeşitliliğin mekanı olarak örmektedir. Postmodernizmin modernizme yönelttiği eleştiri bireyin sınırlandırıldığı-kalıplandığı temeline dayanmaktadır. Modernizmin ilerlemeci, kalkınmacı yaklaşımlarının insanları baskı altında tuttuğu savıyla evrensel ve total tüm söylemlere karşı çıkmaktadır (Aslanoğlu, 1998: 104). Postmodernite, modernitenin kimlik nosyonunu bir mit ve yanılsama olarak sorunsallaştırmıştır: Özne, merkezi olmaktan çıkarak parçalanmış; kimliğin özsel, tözsel (substantial), tek, sabit ve değişmez temeli kaygan hale gelmiştir. Böylece, modernitede bireysel ve sosyal kimliğin dili olan ötekinin yerini, postmodernitede hayat tarzı almıştır (Sarıbay, 2000: 88).

Sanayi toplumunun öncülleri bağlamında ortaya çıkan tartışmalar ve son tahlilde refah devletinin 1970’li yıllarda girdiği bunalım ve üst üste yaşadığı krizler, ulus-devlet odaklı tartışmalarla birlikte küreselleşme kavramını gündemimize yerleştirmiştir. Teknolojik, ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel ve idari bir çok boyutu bulunan küreselleşme sürecinin, günümüzde ulaştığı son aşamada kültürler arası etkileşimin yoğunluğu dikkat çekmektedir. Sözü edilen yoğunluk aynı zamanda, küresel homojenleştirici odaklarla

heterojenliği öne çıkarmaya çalışan güçler arasında gerilimin düzeyini yükseltme gibi bir fonksiyonu da yerine getirmektedir. Küreselleşmeyi kültürel süreçlerin karışımı, etkileşimi olarak ele alanlarla, modernliğin bir sonucu ve geç modernlik olarak algılayanlar arasındaki gerilim bugün, sanayi toplumundan sanayi ötesi ya da bilgi toplumuna doğru giden bir tartışmaya kaynaklık etmektedir. Bu tartışma doğal olarak, felsefi temeller ve paradigmalara ve konumuz açısından ele alırsak modernleşmeden postmodernizme uzanan tartışmalarla paralel sürmektedir. Bugün kente ilişkin oluşturulan yeni paradigmalarda odağında, kapitalizmin kentlerdeki gölgesi ve bu bağlamdaki rolü bulunmaktadır (Feagin, 1998: 6). Henüz somut, belirgin bir pratiğe dönüşmemiş olsa da bu tartışmalar içinde kent olgusu da yerini almaktadır. Bu süreçte kentler dünya kültürlerinin karşılaştığı mekanlar olarak öne çıkarken, kentler ve küresel süreç arasındaki etkileşimin sosyo-kültürel, ekonomik boyutlardaki analizi için yeni perspektifler gerekli hale gelmektedir. Kentlerin dünya ekonomisi ve kültürüne eklenme biçimi ve bu süreçte belirginleşen işlevleri, kentte oluşan yapısal değişiklikleri de etkilemektedir. Dünya kenti ya da küresel kent kavramı, bu bağlamda, modernizmi aşan değişimler çerçevesinde konuya getirilen yaklaşımlardan biri olarak önem taşımaktadır. Kentsel sistemlerin örgütlenme ve yönetim biçimlerinin, küreselleşme-yerelleşme dinamikleri, ekonomik, sosyal ve siyasi-idari göstergelerle olan yakın ilgisinin anlaşılmasıyla birlikte, bugün artık kentler, ulusal ve uluslar arası alanda, çabaların yoğunlaşması gereken asıl birimler olarak kabul görmektedir.

Türkiye’de Osmanlı’dan Cumhuriyet’e yaşanan değişim ve dönüşüm süreci gerçekte bir modernleşme projesidir ve bütün eksiklikleri ve sorunlarıyla birlikte, bu sürecin en önemli parametrelerinden birini kent ve kentleşme olgusu oluşturmaktadır. Bir modernleşme faktörü olarak kentleşme olgusu, sözü edilen süreçte daha çok gelişmekte olan ülkeler bağlamında ele alınabilecek nitelikler çerçevesinde belirginleşmiş ve sanayileşmeye dayanmayan bir kentleşme biçimi ve bunun mekansal izdüşümü olan kentler, Türk modernleşmesinin önemli bir yönü olarak ortaya çıkmıştır. Kent planlamasından yerel yönetim kurumlaşmalarına ve bu bağlamdaki

yaklaşımlara kadar pek çok alanda ortaya çıkan çok önemli sorunlar ile çarpık, sağlıklı ve dengesiz gibi olumsuzluk içeren bir takım nitelikler, bu dönemde kentleşmeyi başarılı bir modernleşme ögesi olarak ele almamızı mümkün kılmamaktadır. Özellikle 1950 ve 1980'lerde ortaya çıkan yerel, bölgesel ve küresel gelişmelerin iyi analiz edilememesinin yanında, sanayileşmeye dayanmayan bir kentleşmenin negatif dışsallıklarının giderek belirginleşmesi gibi olumsuzluklar da ortaya çıkınca, bir modernleşme faktörü olarak kentleşme Türkiye özelinde önemli sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Gerek anlayış gerekse kurumlaşmalar bağlamında ortaya çıkan bu sorunlar, 1990'ların küreselleşme eğilimleri ile iyice belirginleşmiş ve modernleşmenin olumlu yönlerinden henüz yararlanamamış Türkiye kentleri, sürekli değişme ve gelişme sürecinin en çok etkilediği mekanlar olarak ortaya çıkmıştır. Bunda, sözü edilen sürecin kendi dinamiğinden kaynaklanan bir takım olumsuzlukların yanında, iyi bir fırsat-tehdit analizi ve küresel okuma yapamayan iç faktörler de etkili olmuştur. Sonuçta, modernleşmeyle küreselleşme arasına sıkışan Türk kent yönetimleri, sanayi toplumundan sanayi ötesi topluma, modernden postmoderne uzanan tartışmalar bağlamında küreselleşmenin getirdikleri ve götürdüklerini anlamaya çalışmaktadır. Bu bağlamda, küreselleşmenin bir geç modernlik ya da modernliği aşan bir formda kültürler arası etkileşim ve tersten yerelleşme olduğu yönündeki yaklaşımlar çerçevesinde de çözümler üretilmeye çalışılmaktadır. Özellikle, dünya kenti ya da küresel kent kavramı bu süreçte öne çıkan önemli yaklaşımlar arasında yer almaktadır.

Dünyada ve Türkiye'deki gelişmeler 1980'ler sonrasında kenti yeni bir yapılanma sürecine soktu. Bir yandan, Türkiye, 1930'lardan beri sürdürdüğü içe dönük ithal ikamesiyle sanayileşme stratejisini terk ederek, ekonomisini dışa dönük hale getirmek için yeniden yapılanmaya sokuyordu, öte yandan dünyanın yaşamaya başladığı küreselleşme süreci İstanbul'u da etkisi altına alıyordu. Buna Sovyetler Birliği'nin çözülmesi ile Karadeniz ve çevresinin dünyaya açılması eklenince, İstanbul 20. yüzyılın başındaki gibi yeniden bir dünya kenti olma fırsatını elde ediyordu. 1980'ler sonrasında İstanbul'un yeniden yapılanmasını etkileyen tek değişken dünyaya

eklemlenme biçimindeki değişme değildi. Kent formunu belirleyen süreçler de değişmiştir. Bu döneme kadar kentteki rantlar genellikle küçük girişimcilerin ilgi alanı iken, bu yıllardan sonra büyük sermayenin de ilgi alanına girmiştir. Bu dönemde modernite projesinin kentin büyümesinin meşruiyet çerçevesi olmasının büyük ölçüde aşındığı söylenebilir. Bir önceki dönemde gecekonduların gelişmelerine rağmen modernite projesi meşruiyet çerçevesi oluşturmaya devam etmişti (Tekeli, 2001: 83, 84). Oysa yeni dönemde küreselleşme –yerelleşme dinamikleri ve bu bağlamda ortaya çıkan ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel etkileşim süreçleri, modernitenin kendisini de tartışma konusu haline getirme eğilimindedir.

Bu süreçte ortaya çıkan sonuçlar, küreselleşmeyi bir geç modernlik veya modernliğin sonucu olarak algılayanlar ve küresel ve yerel arasında bir etkileşim olarak ele alanlar tarafından olumlu ya da olumsuz olarak ele alınmakla birlikte, bu sürecin İstanbul başta olmak üzere özellikle büyük kentlerimiz açısından yaşamsal önemde sonuçlar ortaya koyduğu herkesin genel olarak kabul ettiği bir konudur. Küreselleşmeyi salt iyi ya da kötü bir olgu olarak ele almanın ötesinde, bir realite olarak irdeleyip, olumsuz yanlarının ülkemiz kentleri açısından en aza indirilmesi ve yerel, bölgesel avantajlarımızdan kaynaklanan fırsatların değerlendirilmesi suretiyle olumlu yönlerinden yararlanılması bu aşamada bir zorunluluk olarak görünmektedir. Çünkü yaşanan tartışma, sanayi toplumundan bilgi toplumuna, moderniteden postmoderniteye uzanan geniş bir içeriğe sahiptir ve modernitenin kendisi de tartışmanın odağında yer aldığı için, son tahlilde bir modernleşme ögesi olarak kent ve kentleşme olgusu bu süreçte çok iyi analiz edilmelidir. Yoksa kapitalizmin küreselleşmesi olarak belirginleşen bir süreç Türk kent yönetimleri ve kentsel mekanları için geri dönülmez olumsuzlukları beraberinde getirebilir.

KAYNAKÇA

- ALI, S. H./ KEIL, R, “Global Cities and the Spread of Infectious Disease: The Case of Severe Acute Respiratory Syndrome (SARS) in Toronto, Canada”, *Urban Studies*, March , 43/3, ss.491–509.
- ASLANOĞLU, R. (1998), *Kent, Kimlik ve Küreselleşme*, İkinci Baskı, Asa Yayını, Bursa.
- AUGUSTE, B. G. (1998), “What's so New About Globalization?”, *New Perspectives Quaterly*, Winter,15/1, ss.16-27.
- BEGEL, E. E.(1996), “Kentlerin Doğuşu”, *Cogito*, Yaz, 8/2, ss. 7-16.
- BEGEL, E. E. (1955), *Urban Sociology*, Mc GRAW- Hill Book Company, New York.
- BENDİX, R (1991), “Sanayileşme, Modernleşme ve Kalkınma”, *Sosyoloji Yazıları*, (Çev: İ. Sezal), Ağaç Yayını, İstanbul.
- BOOKCHIN, Murray (1999), *Kentsiz Kentleşme*, (Çev. B. Özyalçın), Ayrıntı Yayını, İstanbul.
- CERASİ, M. (1999), *Osmanlı Kenti*, (Çev: Aslı Ataöv), Yapı Kredi Yayını, İstanbul.
- CERİTLİ, İsmail (2003), *Kentleşme Sürecinin Ekonomi-Politiği*, Yargı Yayınevi, Ankara.
- CHUA, B. Huat (1998), “World Cities, Globalization and the Spread of Consumerism; An From Singapore”, *Urban Studies*, May, 35/5-6, ss. 981- 1000.
- ÇİĞDEM, Ahmet (2002), “Batılılaşma, Modernite ve Modernizasyon”, Uygur KOCABAŞOĞLU (Editör), *Modernleşme ve Batıcılık*, Cilt: 3, İletişim Yayını, İstanbul, ss. 68-73.
- ECKARDT, Frank (2005), “In Search for Meaning: Berlin as National Capital and Global City” *Journal of Contemporary European Studies*, August, 13/2, ss.189–201.
- ERYILDIZ, Semih (1995), *Ekokent; Çevreyi Geliştirici Kentleşme*, Gece Yayını, Ankara.
- ERYILMAZ, Bilal (1997), *Yerel Yönetimlerin Yeniden Yapılanması*, Birleşik Yayıncılık, İstanbul.
- ERYILMAZ, Bilal (1996), “Kentleri Yönetilebilir Kılmak”, *Yeni Türkiye*, Nisan, Sayı:8.

- FEAGIN, Joe R (1998), *The New Urban Paradigm*, Rowman&Littlefield Publishers, New York.
- FISHMAN, Robert (2002), “Yirminci Yüzyılda Kent Ütopyları”, B.Duru, A.Alkan (Der), *20 Yüzyıl Kenti*, İmge Yayını, Ankara.
- GARCIA, Marisol (2006), “Citizenship Practices and Urban Governance in European Cities” *Urban Studies*, April, 43/ 4, ss.745-765.
- GIDDENS, Anthony (2000), *Sosyoloji*, (Çev. H.Özel, C.Güzel), Ayraç Yayını, Ankara.
- GOODALL, Brian (1972), *The Economics of Urban Areas*, Pergemon Pres, Oxford.
- GÖRMEZ, Kemal (1997), *Kent ve Siyaset*, Gazi Kitapevi, Ankara.
- GÖRMEZ, Kemal (2004), *Bir Metropol Kent: Ankara*, Odak Yayını, Ankara.
- GÖYMEN, Korel (1997), *Türkiye’de Kent Yönetimi*, Boyut Yayını, İstanbul.
- HANDLIN, Oscar (1963), *The Historian and The City*, The Mit and Harward University Pres, USA.
- HARVEY, David (1989), *The Condition of Postmodernity*, Blackwell, Oxford.
- HAWLEY, Amos H (1971), *Urban Society*, The Ronald Pres Company, New York.
- HEPER, Metin (1973), *Modernleşme ve Bürokrasi*, Sosyal Bilimler Derneği Yayını, Ankara.
- HILL, Richard C./ KIM, June W. (2000), “Global Cities and Developmental States: New York, Tokyo and Seoul” *Urban Studies*, 37/ 12, ss. 2167– 2195.
- HOLTON, R.J. (1999), *Kentler, Kapitalizm ve Uygarlık*, (Çev: R. Keleş), İmge Yayını, Ankara.
- İNALCIK, Halil (1996), *Osmanlı İmparatorluğu*, İstanbul, Eren Yayıncılık, İstanbul.
- İSPİR, Eyüp (1991), *Şehirleşme ve Meseleleri*, Gazi Büro Yayını, Ankara.
- KALİBER, Alper (2002), “Türk Modernleşmesini Sorunsallaştıran Üç Ana Paradigma Üzerine”, Uygur KOCABAŞOĞLU, (Editör),

- Modernleşme ve Batıcılık*, Cilt:3, İletişim Yayını, İstanbul, ss.107-124.
- JOHN, Peter (2000), “The Europeanisation of Sub-national Governance”, *Urban Studies*, 37/5–6, ss.877–894.
- KARPAT; Kemal (2002), *Osmanlı Modernleşmesi*, İmge Yayını, Ankara
- KARTAL, Kemal (1992), *Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye’de Kentleşme*, Adım Yayıncılık, Ankara.
- KARTAL, Kemal (1978), *Kentleşme ve İnsan*, TODAİE Yayını, Ankara.
- KEARNS, A./FORREST, R. (2000), “Social Cohesion and Multilevel Urban Governance”, *Urban Studies*, May, 37/5-6, ss.995-1017.
- KELEŞ, Ruşen (2000), *Yerel Yönetim ve Siyaset*, Cem/Kültür Yayını, 4.Basım, İstanbul.
- KELEŞ, Ruşen (2006), *Kentleşme Politikası*, Dokuzuncu Basım, İmge Kitapevi, Ankara.
- KELEŞ, Ruşen (1998), *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*, İmge Kitapevi, Ankara.
- KEYDER, Çağlar (1992), “İstanbul’u Nasıl Satmalı?”, *İstanbul Dergisi*, Sayı.3.
- KEYDER, Çağlar (2000), *Küresel ile Yerel Arasında İstanbul*, Metis Yayını, İstanbul.
- KEYDER, Çağlar (1998), “1990’larda Türkiye’de Modernleşmenin Doğrultusu”, BOZDOĞAN, S/ KASABA, R. (Editörler), *Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*, Tarih Vakfı Yurt Yayını, İstanbul, ss. 29-42.
- KEYDER, Ç, ÖNCÜ, A. (1993), “İstanbul Yol Ayrımında”, *İstanbul Dergisi*, Sayı:7.
- KÖKSAL, Sema (1993), “Küresel Düzlemde Yeni Eğilimler”, *İstanbul Dergisi*, Sayı:7.
- MCCANN, Eugene J. (2004), “Urban Political Economy Beyond the 'Global City'”, *Urban Studies*, November, 41/12, 2315-2333.
- MCKENZIE, R. D. (1959), “The Rise of Metropolitan Communities”, *Cities And Society*, The Free Pres, USA.

- MENGİ, A./KELEŞ, R. (2003), *İmar Hukukuna Giriş*, İmge Yayını, Ankara.
- ORTAYLI, İlber (2001), *Gelenekten Geleceğe*, Ufuk Kitapları, İstanbul.
- ORTAYLI, İlber (1995), *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Hil Yayını, İstanbul.
- ORTAYLI, İlber (2000), *Osmanlı İmparatorluğu'nda İktisadi ve Sosyal Değişim*, Turhan Kitapevi, Ankara.
- ÖĞÜN, S. Seyfi (2000), *Türk Politik Kültürü*, Alfa Yayını, Bursa.
- ÖKMEN, Mustafa (2003), *Kent, Çevre ve Globalleşme*, Alfa Yayını, İstanbul.
- ÖKMEN, M./ BAŞTAN, S./ YILMAZ, A. (2004), “Kamu Yönetiminde Yeni Yaklaşımlar ve Bir Yönetişim Faktörü Olarak Yerel Yönetimler”, YILMAZ, A./ÖKMEN, M. (Editörler), *Kamu Yönetimi*, Gazi Yayını, Ankara, ss.23-80.
- ÖKMEN, Mustafa (2005), “Küreselleşme Sürecinde Yerelleşme Eğilimleri ve Yerel Yönetimler”, KÖSECİK, M/ÖZGÜR, H. (Editörler), *Yerel Yönetim Yazıları-1: Reform*, Nobel Yayınları, Ankara, ss.539-564.
- ÖKMEN, Mustafa (2006), “Uyum Sürecinin İdari- Politik: Avrupa Birliği ve Türkiye Perspektifinde Küreselleşme- Yerelleşme Dinamikleri” ÖZGÜR, H/PARLAK, M.(Editörler), *Avrupa ve Türkiye’de Yerel Yönetimler*, Alfa Yayını, İstanbul, ss. 43-106.
- ÖZER, İnan (1990), “Kentlileşme ve Siyasal Katılma”, *Hacettepe Üniv. İİBF Dergisi*, Cilt:.8, Sayı:1.
- PETROV, Igor (2003), “Globalization as a Postmodern Phenomenon”, *International Affairs: A Russian Journal of World Politics, Diplomacy & International Relations*, 49/ 6, ss.127-135.
- RUCHELMAN, Reonard L. (2000), “Cities in the Next Century”, *Society*, Nov/Dec, 38, ss. 27-43.
- SAITO, Asato, (2003), “Global City Formation in a Capitalist Developmental State: Tokyo and Waterfront Sub-centre Project”, *Urban Studies*, 40/2, ss.283-308.
- SARIBAY, Ali Yaşar (2000), *Kamusal Alan, Diyalojik Demokrasi, Sivil İtiraz*, Alfa Yayını, İstanbul.

- SASSEN Saskia (1998), “Swirling that Old Wine Around in the Wrong Bottle”, *Urban Affairs Rev*, March, 33/ 4, ss. 477-493.
- SENCER, Yakut (1979), *Türkiye’de Kentleşme*, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara.
- SJOBERG, Giedon (1967), “Crities in Developing and Industrial Societies”, D.Hauser, L.Schore (Edit). *The Study of Urbanization*, John Wiley&Sons, New York.
- SMART, A./ SMART, J.(2003), “*Urbanization and the Global Perspective*”.*Annual Review of Anthropology*, 32/1, ss.263-285.
- SMİTH, Michael P, (1998), “The Global City- Whose Social Construct is it Any way?”, *Urban Affairs Review*, March, 33/4, ss.482-497.
- SÖNMEZ, Mustafa (1996), *İstanbul’un İki Yüzü*, Arkadaş Yayını, Ankara.
- TAYLOR, Peter J. (2005), “*Leading World Cities: Empirical Urban Nodes in Multiple Networks*” *Urban Studies*, August, 42/ 9, ss.1593–1608.
- TAYLOR, P.J./ WALKER, D.R.F (2001), “World Cities: A First Multivariate Analysis of Their Service Complexes”, *Urban Studies*, 38/1 ss.23-47.
- TEKELİ, İlhan (2001), *Modernite Aşılırken Kent Planlaması*, İmge Yayını, Ankara.
- TEKELİ, İlhan (1998), “Bir Modernleşme Projesi Olarak Türkiye’de Kent Planlaması”, *Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*, S.Bozdoğan, R.Kasaba (Edit.), Tarih Vak. Yayını, İstanbul, ss.136-152.
- TEKELİ, İlhan (1982), *Türkiye’de Kentleşme Yazıları*, Turhan Kitapevi, Ankara.
- TEKELİ, İlhan (1996), “19. Yüzyılda İstanbul Metropol Alanının Dönüşümü”, DUMONT, P/ GEORGEON, F. (Editörler) *Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri*, Tarih Vakfi Yayını, İstanbul, ss.19- 30.
- THOMPSON, John G. (1927), *Urbanization*, E.P Dutton Company, New York.

- TOKER, N./ TEKİN, S. (2002), “Kamusuz Cumhuriyet’ten Kamusuz Demokrasi’ye”, Uygur KOCABAŞOĞLU, (Editör), *Modernleşme ve Batıcılık*, Cilt:3, İletişim Yayını, İstanbul, ss.82- 87.
- TOLAN, Barlas, *Büyükkent Sorunlarına Toplu Bir Bakış*, AİTİA Yayını, Ankara.
- TOPRAK, Zerrin (1995), *Kent Yönetimi ve Politikası*, Anadolu Matbaacılık, İzmir.
- TÜRKDOĞAN, Orhan (1996), *Değişme Kültür ve Sosyal Çözülme*, Birleşik Yayıncılık, İstanbul.
- TÜRKDOĞAN, Orhan (1998), “Türk Modernleşme Modeli”, *Yeni Türkiye*, Eylül, Sayı:23, 24.
- VERGİN, Nur (1977), *Kentleşme ve Siyasal Yaşam*, (İstanbul: Yayınlanmamış Doçentlik Tezi).
- WIRTH, Louis (2002), “Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentleşme”, B.Duru, A.Alkan (Der.), *20 Yüzyıl Kenti*, İmge Yayını, Ankara.
- YERASİMOS, Stefan (1996), “Tanzimat’ın Kent Reformları Üzerine”, DUMONT, P/ GEORGEON, F. (Editörler), *Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri*, Tarih Vakfı Yurt Yayını, İstanbul, ss.1-18.
- YEROLIMPOS, Alexandra (1996), “Tanzimat döneminde Kuzey Yunanistan’da Şehircilik ve Modernleşme”, DUMONT, P/ GEORGEON, F. (Editörler), *Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri*, Tarih Vakfı Yurt Yayını, İstanbul, ss.31-59.
- YILMAZ, AYTEKİN (1995), *Modernden Postmoderne Siyasal Arayışlar*, Vadi Yayını, Konya.
- ZHANG, Xing Quan (1997), “Urban theory in the Age of Pluralism and Complexities: Modern or Postmodern” *International Journal of Urban and Regional Research*, 21/4, ss.710-722.